

UMEÅ UNIVERSITET

Umeå centrum för genusstudier

LIKHET ELLER SKILLNAD?

Om hur ambassadörer för UNICEF i Sverige representeras i relation till barn/”de
Andra” utifrån könade och rasifierade diskurser om bistånd

Loka Grimlund Rothstein

Genusvetenskap: Makt och Kön C

Höstterminen 2012

Handledare: Liselotte Eriksson

Abstract

Alike or different?

On how ambassadors working for UNICEF in Sweden are represented in relation to children/"Others" based on gendered and racialized discourses about aid

This essay examines how goodwill ambassadors who work for UNICEF (United Nations Children's Fund) in Sweden maintain and/or challenge gendered discourses about aid and which positions that become possible or impossible for them to take as gendered subjects in their aid work with children. The analysis focuses on representations of the goodwill ambassadors in relation to children and examine how these representations correlate with power relations concerning gender and race/ethnicity. The following questions are at the center of the analysis: Which discourses about aid are the representations of the ambassadors' aid work based on? How are these discourses maintained or challenged and where do conflicts arise about the meanings that are excluded from these discourses? How is the position as an ambassador made intelligible based on ideas of men/masculinity and women/femininity? How is race/ethnicity made intelligible in the meetings between ambassadors and children?

Through a discourse theoretical analysis of pictures and interviews I identify two discourses that perceive the relation between the ambassador/"giver" and the children/"receptients" of aid in different ways, based on ideas of gender and parenthood; one discourse which emphasises differences and another which emphasises similarities. I argue that the position as an ambassador becomes intelligible through ideas of women and men as natural and dichotomous sexes. I also argue that the position as a Swedish ambassador is made intelligible by reproducing power relations not only based on gender but also based on race/ethnicity, where the concept of "being swedish" is constructed as superior by contrasting it to imagined "Others".

Keywords: Gender, race/ethnicity, charity, celebrities, post-colonialism

Innehållsförteckning

Inledning.....	s.4
Tidigare forskning.....	s.5
Forskning om bistånd och altruism med fokus på genus.....	s.6
Forskning om ”celebrity charity”.....	s.6
Mitt bidrag.....	s.7
Syfte.....	s.8
Frågeställningar.....	s.8
Bakgrund.....	s.8
Ambassadörerna.....	s.9
Kampanjerna.....	s.9
Empiriskt material.....	s.10
Urvalsprocess och avgränsningar.....	s.11
Min del i dessa biståndsdiskurser.....	s.11
Metod.....	s.13
Semiotisk analys.....	s.13
Visuell textanalys.....	s.13
Teoretiska verktyg och begrepp.....	s.14
Socialkonstruktionism.....	s.14
Diskursteori.....	s.15
Kön som performativt.....	s.17
Postkoloniala teorier.....	s.17
Diskursanalys.....	s.19
Visuella representationer av ambassadörer i möten med barn.....	s.19
Bild 1: Liza och tre flickor	
Denotation.....	s.20
Visuell textanalys.....	s.20
Bild 2: David och Filigona	
Denotation.....	s.22
Visuell textanalys.....	s.23
Diskurser om likhet och skillnad.....	s.25
Likhetsdiskurs.....	s.25
Skillnadsdiskurs.....	s.26
Subjektspositioner i bild och text.....	s.28
Kön som grund för identiteten som ambassadör.....	s.28
Ambassadören som kvinna och moder.....	s.29
Ambassadören som man och beskyddare.....	s.30
Ambassadörer i möten med barn – konstruktioner av nationalitet och ras/ethnicitet.....	s.32
Vithet som del av en klassposition.....	s.35
Avslutande diskussion.....	s.36
Käll- och litteraturförteckning.....	s.39
Bilaga 1: Bildmaterial.....	s.42

Inledning

”Over the past two decades, the role of celebrities in politics has become an increasingly acknowledged and analysed phenomenon (e.g. Street 2001:187-192; Louw 2005:172-93; Yrjölä 2008). As in the past as well as the present, the polemic on celebrities in academic and non-academic literature has largely been caught up with questions of their legitimacy and accountability in politics (cf. Dieter and Kumar 2008; Richey and Ponte 2008). Are celebrities qualified political actors or not? Do their campaigns, like Live Aid and Product Red do more harm than good?” (Repo och Yrjölä 2011:44-45).

I Sverige finns idag ett flertal biståndsorganisationer som arbetar för att samla in pengar till människor som lever i fattigdom runt om i världen, till exempel Rädda Barnen, Röda Korset och UNICEF för att nämna några. I sina kampanjer för att värva nya givare använder sig dessa organisationer av olika strategier för att marknadsföra sig; bland annat genom att sälja gåvokort kring jul eller anordna insamlingsgalor med kända TV-profiler som programledare. I den här uppsatsen kommer jag att fokusera på UNICEF och deras i Sverige unika marknadsföring genom ambassadörer.

UNICEF i Sverige¹ har under de senaste tio åren haft en insamlingsgala i samarbete med TV4 som syftar till att värva ”världsföräldrar”/månadsgivare som skänker pengar till organisationens arbete för barn (<http://unicef.se/varfor-varldsforalder> 2012). De som håller i galan är så kallade ”goodwillambassadörer”; kända personer som arbetar ideellt för UNICEF med syfte att inspirera andra att engagera sig för barns rättigheter (<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/vara-ambassadorer> 2012). Inför de senaste årens galor har ambassadörerna rest till länder i världen där UNICEF arbetar för att göra reportage om barnens situation och visa hur UNICEFs arbete gör skillnad. Dessa reportage i form av bilder, texter samt videoklipp används sedan på UNICEFs svenska hemsida för att marknadsföra organisationen samt som inslag under insamlingsgalan ”Humorgalan” (<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/kampanj-och-humorgala> 2012).

När jag först kom i kontakt med de här ”berättelser[na] från fältet” blev jag intresserad av hur mötet mellan ambassadörerna och barnen representeras, både i bild och text, utifrån föreställningar och normer kopplade till kön, ras/etnicitet och nationalitet (<http://unicef.se/berattelser/kategorier/Reportage> 2012). Tidigare forskning som har inspirerat mig är bland annat Repo och Yrjölä (2011) som visar att kön tillsammans med ras/etnicitet och klass är centrala delar i skapandet av diskurser om hjälparbete och visar hur konstituerandet av positionen som ambassadör sker i förhållande till

---

¹ UNICEF (United Nations Children's Fund) i Sverige är en nationell kommitté som är en del av det oberoende FN-organet UNICEF och arbetar för att barns rättigheter ska tillgodoses, både i Sverige och internationellt (<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/vart-paverkansarbete-i-sverige> 2012) – se mer bakgrundsinformation under ”Bakgrund”.

tänka ”Andra”. Att ta del av tidigare studier som denna har ytterligare förstärkt mitt intresse för att studera vilken innebörd som ambassadörerna får i dessa möten baserat på föreställningar om kön och ras/etnicitet samt de könade diskurser om bistånd som de förhåller sig till i sitt arbete.

Valet att undersöka ambassadörer inom just UNICEF som organisation grundar sig i flera aspekter. Organisationen är idag en av de mest synliga biståndsorganisationerna i Sverige som finansieras av frivilliga bidrag, (till skillnad från exempelvis statligt bistånd). Med ”synlig” syftar jag på den plats som organisationen får/tar i media och i samhällsdebatten i form av reklam, påverkansarbete mot regering och riksdag, insamlingskampanjer och galor. Detta gör det tacksamt att analysera hur UNICEF-ambassadörerna positioneras och positionerar sig i förhållande till biståndsdiskurser, eftersom att dessa representationer finns tillgängliga för mig och allmänheten via reklam och hemsidor. Ytterligare ett skäl till att jag har valt att analysera UNICEF är att jag är intresserad av de foton och de reseberättelser som ambassadörer skriver och delar med sig av via UNICEFs hemsida, i vilka mötet med barn blir centralt för att skapa positionen som ambassadör. Då det är konceptet med ”goodwillambassadörer” som jag vill undersöka så föll valet på UNICEF i och med att andra stora biståndsorganisation i Sverige inte heller använder sig av ambassadörer på samma sätt (exempelvis Röda Korset och Rädda Barnen).

Det problemområde jag undersöker är hur ambassadörer, utifrån sina positioneringar som kvinnor respektive män, är del i och förhåller sig till diskurser om vad syftet med bistånd är och på vilket sätt som de anser sig kunna hjälpa dessa barn. Centralt är även tanken att de biståndsdiskurser och subjektspositioner som möjliggörs konstitueras utifrån föreställningar kopplat till kön – både vad gäller konkret könsbestämning av subjektspositioner och mer övergripande föreställningar och normer.

Tidigare forskning

Mitt problemområde rör sig inom fältet för forskning med en normkritisk utgångspunkt, det vill säga ett fält där kunskapsanspråk kopplas samman med makt och där det som anses ”naturligt” eller givet utmanas och problematiseras. Hit räknar jag till exempel forskning med utgångspunkt i postkoloniala teorier samt genusforskning såsom maskulinitetsstudier, queerstudier och feministisk forskning. Forskning inom dessa två övergripande områden som särskilt berör mitt ämne är således studier som inkluderar både ras/etnicitet och kön i sitt analytiska fokus. Ett exempel på en sådan studie är artikeln ”The Gender Politics of Celebrity Humanitarianism in Africa” (2011) av de två finska forskarna Jemima Repo och Riina Yrjölä som jag citerar i början av inledningen. Artikeln undersöker hur anglo-amerikanska nyhetsmedier konstituerar kändisarna Angelina Jolie, Bono och

Bob Geldof som könade humanitära subjekt vilka agerar å Afrikas vägnar samt visar på hur dessa subjekt enbart blir begripliga inom ”ett heteronormativt politiskt ramverk” (Repo och Yrjölä 2011:44, fritt översatt). Vidare visar författarna på hur konceptet ”Afrika” produceras, inte som en plats, utan som en föreställning om det naiva barnet i behov av vägledning, där västvärldens heteronormativa familjediskurs legitimerar och naturaliserar maktordningen (Repo och Yrjölä 2011:51). Författarnas slutsats är därför att legitimiteten hos kändisar som humanitära aktörer undergrävs av de reproduktioner av ras/etnicitet, klass och kön som de skapar där Afrikas underordnade plats i en neokolonial föreställningsvärld bibehålls. Av den tidigare forskning som jag redogör för här är det också denna artikel som jag har funnit mest användbar som avstamp för min analys, då den delar mitt fokus på könade och rasifierade processer. De övriga titlarna i denna översikt syftar främst till att ge en bakgrund och ett sammanhang till min studie i en forskningskontext och kommer således inte att inkluderas i själva analysen.

Forskning om bistånd och altruism med fokus på genus

Tidigare forskning kring bistånd som har ett tydligt genusperspektiv är till exempel Sidas (Styrelsen för internationellt utvecklingsarbete) årsrapport om jämställdhet i svenska utvecklingssamarbeten; *Gender equality in Swedish development cooperation: final report (2010)* samt artikeln ”Same behavior, different consequences: reactions to men's and women's altruistic citizenship behavior” (Heilman och Chen 2005) vilken baseras på tre delstudier där bemötandet av kvinnors och mäns altruistiska beteende på arbetsplatser har undersökts. Forskarna kommer fram till att hjälpsamt beteende upplevs vara mindre valbart för kvinnor än för män och att män i högre utsträckning får positiva konsekvenser av ett sådant (oväntat) handlande (Heilman och Chen 2005:431). Resultatet styrker också att könsstereotypa föreställningar om förväntade altruistiska handlingar har en inverkan på hur dessa handlingar bedöms och bemöts där kvinnor förväntas vara hjälpsamma och socialt orienterade och där utebliven altruism bemöts negativt.

Forskning om ”celebrity charity”

Den stora merparten av forskning kring just kändisskap och välgörenhet som jag har kommit i kontakt med har dock inte ett uttalat genusperspektiv, utan analyserar till exempel välgörenhetsgalor och lanseringar av etisk konsumtion där överskott går till biståndsorganisationer utifrån ett kritiskt perspektiv på vilka faktiska effekter som så kallad ”celebrity humanitarianism” får. Att detta är ett relativt nytt forskningsområde märks inte minst på hur nyligt som många av artiklarna och böckerna publicerats och det är således ett fält som fortfarande är under utveckling då detta skrivs. En artikel

som är del i detta forskningsfält är ”The X-factor of charity: a critical analysis of celebrities' involvement in the 2010 Flemish and Dutch Haiti relief shows” (Driessens, Joye och Biltreyst 2012) där författarna undersöker vilken roll som kändisar spelar i två välgörenhetsgalor till förmån för Haiti efter jorbävningen år 2010. De kommer fram till att kändisar bidrar till att legitimera en diskurs om ”charitainment” (”charity” och ”entertainment”) vilken ger en förenklad och avpolitiserad bild av katastrofen som ett kortsiktigt problem som kan lösas genom att bidra till insamlingen.

Ytterligare exempel på liknande forskning är de två artiklarna ”The mirror of consumption: celebrization, developmental consumption and the shifting cultural politics of fair trade” (Goodman 2010) samt ”Feeding the world a line?: celebrity activism and ethical consumer practices from Live Aid to Product Red” (Davis 2010) som fokuserar på vilka diskurser om etisk konsumtion av exempelvis ”fair trade”-varor och välgörenhetskonsorter som hjälparbetet grundar sig på och de egna vinningarna som drivkraft både för företag och för kända personligheter.

Min bild av forskningsfältet utgår även från det danska forskarnätverket ”Celebrity Charity”, vilka undersöker hur kända personers engagemang i välgörenhet formar relationerna Nord-Syd. Genom att utgå från deras litteratur har jag kunnat få en bild av ett antal verk som är centrala inom området, varav boken *Celebrity Humanitarianism: The Ideology of Global Charity* (2012) av Ilan Kapoor samt *The The Ironic Spectator: Solidarity in the Age of Post-Humanitarianism* (2012) av Lilie Chouliaraki är två av dem som problematiserar vad som kan beskrivas som ”celebrity humanitarianism” på ett mer övergripande plan.

Mitt bidrag

Få studier har gjorts inom det här forskningsfältet som inkluderar både ett uttalat genusperspektiv och ett postkolonialt perspektiv, vilket gör att min studie fyller en tydlig funktion i det här forskningssammanhanget. Studiens relevans styrks både av att jag har ett fokus på just könade processer i diskurser om bistånd samt att jag inriktar mig på en svensk kontext där relativt lite forskning har gjorts fram till idag.

Tidigare studier har problematiserat den celebritetsbetonade form av välgörenhet som har blivit alltmer framträdande under de senaste åren. Forskningen har visat hur koloniala föreställningar om ras/ethnicitet, kön och klass reproduceras inom välgörenhetsarbetet och hur det legitimerar en ekonomisk och kulturell maktordning där ”Afrika” som ett koncept underordnas en tänkt västvärld. Min studie vill ta fasta på dessa maktkritiska utgångspunkter och bidra till forskningsfältet med ett förtydligat fokus på hur konstruktioner av kön blir centralt i dessa postkoloniala processer. Snarare än att se till materiella konsekvenser av celebriteters välgörenhetskampanjer, vill jag alltså fokusera

på diskurserna och görandet av kön i dessa, i linje med Repo och Yrjölä.

Syfte

Uppsatsen syftar till att undersöka hur ambassadörer för UNICEF i Sverige upprätthåller och/eller utmanar könade diskurser om bistånd och vilka subjektpositioner som blir möjliga/omöjliga för dem att inta som könade subjekt i biståndsarbete med barn, detta genom att analysera representationer av ambassadörernas möten med barn och se hur dessa utsagor förhåller sig till maktordningar kopplade till kön och ras/ethnicitet.

Frågeställningar

1. Utifrån vilka diskurser om bistånd representeras ambassadörernas hjälparbete?
2. Hur upprätthålls alternativt ifrågasätts dessa diskurser? Var uppstår konflikter kring de innebörder som exkluderas ur diskurserna?
3. Hur begripliggörs subjektpositionen ambassadör utifrån föreställningar om män/maskulinitet och kvinnor/femininitet?
4. Hur begripliggörs ras/ethnicitet i mötet mellan ambassadörer och barn?

Bakgrund

UNICEF (United Nations Children's Fund) är ett oberoende FN-organ som arbetar för barns rättigheter med barnkonventionen som grund (http://www.unicef.org/about/who/index_introduction.html 2012). Organisationen bildades 1946 efter andra världskriget för att förse barn med mat, kläder och vård i de krigsdrabbade länderna i Europa (http://www.unicef.org/about/who/index_history.html 2012). Idag finns UNICEF på plats i 191 länder runt om i världen, och arbetar främst med barn i krisdrabbade områden – så kallad katastrofhjälp – samt i länder med mycket låg BNP och hög barnadödlighet .

Organisationen får inget ekonomiskt stöd från FN utan finansieras helt av frivilliga bidrag, varav cirka 1/3 av intäkterna kommer från enskilda givare och organisationer och cirka 2/3 från regeringar (<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/sa-anvands-pengarna> 2012). Sedan år 1954 då den amerikanska filmstjärnan Danny Kaye blev utsedd till den första goodwillambassadören har UNICEF representerats av kända personligheter både internationellt och i de nationella kommittéerna – såsom UNICEF i Sverige.

Ambassadörerna

UNICEFs svenska kommitté har idag sex stycken ambassadörer som representerar organisationen, varav fyra kvinnor och två män: Liza Marklund, David Hellenius, Lill Lindfors, Eva Röse, Mark Levengood samt Kajsa Bergqvist. Ambassadörerna arbetar på ideell basis med att sprida kunskap om UNICEFs arbete och syftar till att inspirera både givare och politiker att engagera sig för barns rättigheter, enligt organisationens hemsida (www.unicef.se/sa-arbetar-vi/vara-ambassadorer 2012). Den som har varit med längst i sammanhanget är sångerskan och skådespelerskan Lill Lindfors som har varit ambassadör sedan 1998 och som bland annat har arrangerat konserter till förmån för UNICEFs arbete med flickors rätt till utbildning. Författaren och journalisten Liza Marklund har varit engagerad sedan 2004 och året därefter utsågs även höjdhopparen Kajsa Bergqvist till ambassadör. Inom loppet av några år utnämndes även skådespelerskan Eva Röse och programledaren Mark Levengood till goodwillambassadörer, (år 2007 respektive 2008). David Hellenius, även han programledare, utsågs våren 2012 till ambassadör efter ett längre samarbete med UNICEF då han lett ”Humorgalan” fyra år i rad.

Under de senaste tio åren har det alltså varit en tydlig tillströmning av kända personer som har fått representera organisationen, vilket jag menar hänger ihop med ett nytt sätt att se på marknadsföringen av välgörenhet där kändisar i allt högre utsträckning engageras för att arbeta med dessa frågor. Denna utveckling styrks av bland annat statsvetaren Ilan Kapoor, som menar att ”In the last two decades especially, we have witnessed the rise of ‘celebrity’ forms of global humanitarianism and charity work...” (Kapoor 2012:1). Repo och Yrjölä påpekar även att denna historiskt specifika praktik är knuten till koloniala berättelser där missionärer och resenärer framställdes som hjältar eller en form av celebriteter vilka upprätthöll värden som frihet och kunskap gentemot de ”ociviliserade” delarna av världen. I ljuset av detta kan kända personers engagemang i välgörenhet för Afrika idag inte betraktas som ett helt nytt fenomen, menar författarna (Repo och Yrjölä 2011:46).

Kampanjerna

UNICEF i Sverige har tre stora kampanjer årligen. På våren genomförs en månadslång kampanj ”För varenda unge” som avslutas med insamlingsprogrammet Humorgalan. Kampanjen har som målsättning att belysa frågor kring barns rättigheter och värva så många nya världsföräldrar som möjligt (<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/kampanj-och-humorgala> 2012). Under hösten bedrivs en opinionskampanj, under exempelvis år 2012 var temat ”socialt utanförskap” bland barn i Sverige, och sedan är det dags för den årliga julkampanjen där man kan köpa gåvor och fältprodukter för att

sedan kunna ge bort ett gåvobevis i julklapp.

I samband med julkampanjen samarbetar UNICEF med butikskedjor som vill vara återförsäljare av en viss fältprodukt under julhandeln, exempelvis vaccin, nötkräm mot undernäring eller mediciner. En av dessa är den globala klädkedjan H&M som har varit en av UNICEFs internationella samarbetspartners sedan år 2004 och som är återförsäljare i Sverige för fjärde året i rad (<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/kampanj-och-humorgala/julkampanj> 2012). Ytterligare en betydande samarbetspartner är TV4, vilka har samarbetat med UNICEF sedan tio år tillbaka i arrangemanget av Humorgalan, men även i den julkampanj från år 2011 som jag kommer att analysera.

Det är tydligt att samarbetet med företag uppfattas som viktigt för UNICEF för att nå ut med sitt budskap och arbete. Till stor del handlar det om att ta plats i media och marknadsföra sig på ett sätt som fångar uppmärksamhet och som ligger i tiden – julkampanjen år 2011 hade exempelvis ett tydligt fokus på sociala medier där bloggare kunde bidra genom att posta kampanjen på sin blogg för att ett kreditkortsföretag sedan skulle skänka sex påsar nötkräm per inlägg (Ström 2011). UNICEF beskriver samarbetet med företag såväl som regeringar och civilsamhället som en mycket viktig del i deras arbete. De privata företag som organisationen samarbetar med bidrar bland annat med forskning, expertis och just kommunikationskanaler (UNICEF 2007:37). På 1990-talet blev också den frivilliga sektorn i organisationen alltmer framträdande och nationalkommittéernas insamlingskampanjer tillsammans med företag i den privata sektorn fick ökade framgångar; åren 1990 till 1992 ökade bidragen från nationalkommittéerna och frivilligorganisationerna med 40 procent (UNICEF 2007:7).

Empiriskt material

I min studie har jag valt att använda mig av empiriskt material i form av intervjuer från den julkampanj som UNICEF i Sverige gjorde i samarbete med TV4 inför julen år 2011. Fem av UNICEFs ambassadörer var då på besök i TV4:s morgonprogram "Nyhetsmorgon" under varsitt program i december för att prata om sitt arbete som ambassadörer och uppmana tittare till att bidra till organisationens arbete (<http://blog.unicef.se/2011/12/25/foelj-med-vara-ambassadorer-ut-i-varlden/> 2012). De cirka tio minuter långa inslagen handlar om ambassadörernas syn på det ideella arbete de gör och berättelser om deras resor till krisdrabbade områden där UNICEF arbetar. Samtalen återkommer även till frågan om UNICEFs arbete gör skillnad och om enskilda givare kan göra skillnad. Svaret på denna fråga är ett enhälligt "ja" från ambassadörerna och syftet är ju just att marknadsföra UNICEFs samarbete med TV4 och värva fler givare. Förutom själva studioinslagen

där en ambassadör sitter och pratar med programledaren/-na så klipps det även in bilder och videoinslag från ambassadörernas resor och möten med barn.

I min analys har jag förutom att analysera det som sägs (och inte sägs) i samtalet i studion även inkluderat utvalda bilder från inslagen. Dessa bilder kommer även att inkluderas i själva diskursanalysen i och med att jag uppfattar dem som en del i de diskurser som ambassadörernas berättelser grundar sig i.

Urvalsprocessen och avgränsningar

I mitt arbete med att avgränsa min studie har jag valt att fokusera på en svensk kontext och de ambassadörer som arbetar för UNICEF i Sverige. Anledningen till att jag har valt bort internationella ambassadörer och organisationer, även om UNICEF i Sverige är del i en internationell organisation, är att jag främst är intresserad av hur ambassadörer och bistånd förstås i Sverige i början på 2010-talet. I och med den tydliga avgränsningen i både tid och rum möjliggörs en mer fördjupande, kvalitativ studie av vilka diskurser som konkurrerar om tolkningsföreträde och vilka subjekspositioner som blir (o)möjliga i just den här julkampanjen för UNICEF. Syftet är alltså inte att kunna dra generella slutsatser om vilka diskurser som biståndsorganisationer i Sverige eller internationellt förhåller sig till, utan att visa på de diskurser som aktualiseras och ger innebörd åt omvärlden i ambassadörernas tal om sitt arbete. Detta motsäger dock inte att deras berättelser är en viktig del i övergripande diskurser om bistånd som finns i samhället.

De kriterier som jag har utgått från i mitt val av texter är att de skildrar ambassadörernas berättelser om sitt arbete i UNICEF samt att representationer av ambassadörernas möten med barn framkommer i materialet. Utifrån detta har jag sedan valt ut tre intervjuer samt två bilder där ambassadörernas berättelser och självrepresentation i förhållande till barnen står i centrum, både i form av samtalets upplägg som del i en julkampanj med fokus på ambassadörerna och i form av visuella representationer/foton av ambassadörerna med barn i reportagen från Kenya och Etiopien. Mitt urval baseras därmed i hög grad på min förförståelse att UNICEFs utåtriktade arbete i text och bild är del i hur kön och ras/etnicitet artikuleras inom dessa diskurser och att ambassadörerna är en central del i dessa meningsskapande processer.

Min del i dessa biståndsdiskurser

I en diskursanalys av bistånd undersöks diskurserna *i sig*, genom att analysera de betydelsesystem som bildas och vilka konsekvenser det får för vilka subjekt och handlingar som blir (o)möjliga. Utgångspunkten är således att det är omöjligt att ställa sig utanför dessa diskurser för att analysera

vad som egentligen sägs eller vilka utsagor som skapar en mer riktig förståelse av verkligheten i och med att vi själva är del i dessa betydelsesystem (Winther Jørgensen och Phillips 2000:28). Som forskare blir det därför omöjligt att hävda en utomstående, objektiv position i förhållande till materialet, utan snarare betonas vikten av reflexivitet – vilket kan beskrivas som en medveten reflektion över sin egen situering och dess inverkan på forskningen eller som Anne-Charlotte Ek uttrycker det; ”Reflexivitet kan sägas vara en analytisk metod för att tänka kring det egna tänkandet.” (Ek 1999:21). För att kunna analysera diskurser som just ”socialt konstruerade betydelsesystem” (Winther Jørgensen och Phillips 2000:28) där vissa artikulationer tas för sanningar krävs det därför att forskaren ”sätter parentes kring sig själv” för att kunna se utsagorna som en av flera möjliga förståelser av verkligheten där vissa uttalanden görs till sanningar, såsom Winther Jørgensen och Phillips uttrycker det i *Diskursanalys som teori och metod* (2000). En del av detta arbete innefattar att lyfta fram min del i de biståndsdiskurser som jag har undersökt och redogöra för hur jag har förhållit mig till detta.

Mitt val att studera ambassadörer för biståndsorganisationen UNICEF grundar sig i mina egna reflektioner kring välgörenhet och volontärarbete där jag har känt ett behov av att problematisera maktrelationerna som uppstår i traditionella uppdelningar av en ”givare” och en ”mottagare” inom bistånd. Jag har således en kritisk ingång i min analys vilket tar sig i uttryck i de teorier om ras/ethnicitet och kön som jag använder mig av och som i sin tur är en del av min ämnestillhörighet inom genusvetenskapen. I min analys av diskurserna har jag identifierat diskurser och mönster i dessa utifrån denna förförståelse, vilket har möjliggjort en analys som fokuserar just på skapandet av maktordningar och dess innebörder, medan andra tolkningar av materialet blir omöjliga inom min ämnesdisciplin och dess diskurser om vad genusvetenskaplig forskning innefattar.

I analysen har jag strävat efter att lyfta fram hur mina tolkningar utgår från en del i dessa diskurser från en position som en potentiell ”givare”, vilket har krävt att jag reflekterar över det som jag tar för givet utifrån denna position och att synliggöra de kulturella ”sanningar” som framkommer i materialet om hur exempelvis ”svenskar” eller ”kvinnor” är. Jag brukar själv skänka pengar till organisationer som UNICEF och har även gett bort gåvokort på fältprodukter från UNICEF tidigare jular, vilket vittnar om att jag i grunden anser att organisationernas arbete för människor är positivt. Mitt syfte är således inte att ”sätta dit” någon, utan att visa på hur könade och rasifierade föreställningar och stereotyper är problematiska då de återskapar makthierarkier som jag menar att vi bör sträva efter att upplösa.

Metod

Semiotisk analys

I analysen av mitt material är jag intresserad av representationer av ambassadörerna i förhållande till de barn de träffar och hur bistånd representeras i de olika diskurserna. Jag menar då representationer i den språkliga bemärkelsen där ord och tecken i vår kultur får symbolisera eller stå för olika fenomen i vår omvärld och där representationerna skapar dessa fenomenens innebörder (Hall 1999:1) (jag återkommer till denna socialkonstruktionistiska utgångspunkt mer detaljerat i redogörelsen för mina teoretiska utgångspunkter). För att kunna studera vilka innebörder språkliga och kulturella representationer får i mitt material kommer jag att använda mig av en så kallad semiotisk analys, där semiotik betyder ”vetenskapen om tecken”² (Hall 1999:6). Semiotiken studerar tecken i en vidare kulturell kontext än dess lingvistiska föregångare, vilket innebär att även kläder, design, musik och kroppsspråk kan studeras som del i ett språk bestående av olika tecken (Hall 1999:37). Grunden i denna socialkonstruktionistiska ansats är tanken att det som gör att vi kopplar ett teckens form till dess koncept, (till exempel ordet ”kvinna” till idén om en människa med en viss kropp, sexualitet och vissa egenskaper och så vidare), är i grunden godtyckligt och beror på de gemensamma kulturella koder som vi delar i en viss kultur (Hall 1999:31). Språket och dess innebörd utgör därför alltid en plats för tolkning och omförhandling då vi kommunicerar med varandra.

Syftet med att använda mig av en semiotisk analys är att kunna tolka bildmaterialet och representationer av ambassadörer i detta; konkret så innebär det en studie av tecken, både på en så kallad denotations- och konnotationnivå: denotation kan sägas vara en deskriptiv nivå av ett tecken där dess innebörd är allmänt vedertagen, medan konnotation innebär att tecken analyseras i ett större kulturellt sammanhang där värderingar och föreställningar spelar in för hur vi tolkar dem (Hall 1999:38). I min analys står denotation för en inledande tolkning av bilderna, medan den visuella textanalysen och den efterföljande analysen av subjekspositionernas del i diskurser om bistånd i text och bild rör sig på en konnotationnivå där betydelse relateras till ett större diskursivt sammanhang.

Visuell textanalys

Som komplement till den semiotiska analysen har jag använt mig av en visuell textanalys i min

---

² Semiotiken är en utveckling av lingvistikens studie av språk som bestående av tecken, närmare bestämt lingvistikern Ferdinand de Saussures teori om att tecken består av två komponenter: ”signifier” och ”signified” (Hall 1999:31). Signifier är en form, till exempel ett ord, en bild eller en symbol, som tillsammans med dess koncept eller mentala bild, vilket kallas signified, bildar ett tecken.

tolkning av bildmaterialet. Det är en kvalitativ metod som är särskilt användbar i det avseendet att den innehåller konkreta analytiska verktyg vilka kan fungera som vägledning i närläsning av texter, för att på så sätt undvika situationen där betydelser enbart intuitivt läses in i bilden. I min redogörelse utgår jag från Anders Björkvalls beskrivning av visuell textanalys, (*Textens mening och makt* 2012: kap.8), där fokus ligger på hur närläsningar av texter kan utgöra grunden för samhällsvetenskapliga frågor som rör exempelvis makt, kön och politik.

Metoden grundar sig i kritisk massmedieforskning och analyserar tre aspekter av de visuella texterna: symbolisk interaktion, textens innehållsfunktion samt textens komposition (Björkvall 2012:311ff). Den *symboliska interaktionen* i en text sker mellan de människor som representeras i bilden och de/den som betraktar den, enligt Björkvall. På så sätt kan maktrelationer skapas på olika sätt, med hjälp av bland annat kameravinkel, där exempelvis ett fågelperspektiv gör att betraktaren får ett symboliskt maktövertag gentemot den/de som representeras i bilden. Något som är viktigt att komma ihåg är att interaktionen mellan personerna enbart är symbolisk; det vill säga de har ingen faktisk relation till varandra (Björkvall 2012:314).

Analyser av *textens innehållsfunktion* sker dels genom att analysera narrativa processer, (såsom att hålla någons hand eller att titta på någon), och dels genom att analysera konceptuella processer som kommer till uttryck i symboler och attribut i bilden vilka är knutna till ett visst koncept (Björkvall 2012:328). På så sätt kan olika innebörder uttydas utifrån om personer representeras som exempelvis aktiva/passiva eller tillhörande en viss grupp beroende på klädstil. Till sist kan även *texters komposition* analyseras, det vill säga betydelsen av var i bilden något befinner sig (Björkvall 2012:334ff). Här analyseras placeringen utifrån en skala höger-vänster samt hur högt eller lågt något placerats i bilden där objekt tillskrivs olika innebörder samt är av olika vikt beroende på dess placering.

Teoretiska verktyg och begrepp

Socialkonstruktionism

En grundläggande utgångspunkt för mig i den här texten är ett så kallat socialkonstruktionistiskt perspektiv på såväl kön och ras/etnicitet som kunskap i stort. Min förståelse av denna vetenskapsteoretiska inriktning utgår från Winther Jørgensen och Phillips *Diskursanalys som teori och metod* (2000) där författarna redogör för Vivien Burrs grundpremissor för de teorier kring samhälle och kultur som utgår från socialkonstruktionism (Vivien Burr refererad i Winther Jørgensen och Phillips 2000:11f):

För det första har dessa angreppssätt en syn på språket som del i skapandet/konstituerandet av

den sociala verkligheten och inte enbart som en neutral avspegling av densamma. Härav följer att kunskap enbart kan uppnås genom de språkliga kategorier och betydelser som finns tillgängliga i en viss kultur, och att objektiv kunskap blir ett omöjligt ideal då kunskap alltid färgas av den språkliga diskursen. Detta leder in på den andra premissen som handlar om historisk och kulturell specificitet, det vill säga att kunskapsproduktion och representationer av verkligheten alltid är beroende av dess tillkomstsammanhang. Att inneha en viss identitet eller förstå världen på ett visst sätt är därför inte något essentiellt eller oföränderligt enligt denna teoribildning, utan subjektet såväl som kunskap ses som kontingent – potentiellt föränderligt. Till exempel så bygger min identitet som ”kvinna” på en diskurs om kön som finns i vårt samhället vid denna tidpunkt, men det innebär inte att jag innehar en essentiell kärna som gör att jag objektivt sett ”är” kvinna.

Den tredje premissen pekar på att kunskap alltid är en kollektiv social process där människor tillsammans förhandlar om tolkningar av verkligheten; vad som ska ses som sant respektive falskt och hur vi ska förstå oss själva utifrån denna världsbild. Baserat på denna gemensamma kunskapsproduktion följer även faktiska begränsningar av sociala handlingar, där vissa saker blir omöjliga eller obegripliga att göra inom diskursen. Socialt konstruerad kunskap får därmed även direkta sociala konsekvenser, till exempel för vad jag kan göra utifrån min subjeksposition som ”kvinna”, vilket visar att representationer av verkligheten inte är tankefigurer utan koppling till en materiell verklighet.

Diskursteori

Diskursanalys bygger på de socialkonstruktionistiska premisser som jag redogjort för ovan, och kan enligt Winther Jørgensen och Phillips beskrivas som en rad tvärvetenskapliga anstater till att analysera diskurser, där diskurser förstås som ”...ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen).” (Winther Jørgensen och Phillips 2000:7, författarnas kursivering). I min analys har jag valt att använda mig av de politiska teoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori, både som en teoretisk grund och som en metod med konkreta analytiska verktyg. Det är en teori som visar på hur innebörder skapas i sociala och kulturella sammanhang och lämpar sig därför väl för den kvalitativa analys som jag har genomfört där skapandet av kön och ras/etnicitet är i fokus.

Diskursteori är en inriktning inom diskursanalysen vilken förstår diskurs som konstituerande av all social praktik, det vill säga att de sätt som vi talar om och förstår vår omvärld skapar förutsättningar för allt socialt handlande. Till skillnad från andra inriktningar som skiljer mellan diskursiva praktiker (som kan analyseras i semiotiska system såsom texter, bilder och kulturella yttringar) och andra sociala praktiker så menar diskursteorin att allt socialt handlande också är

diskursivt (Winther Jørgensen och Phillips 2000:25f). Det innebär att diskursen även innefattar den materiella verkligheten, såsom exempelvis infrastruktur och ekonomi (författarnas exempel).

Diskursteorin är poststrukturalistisk i sin syn på språket och grundar sig på den strukturalistiska språkvetenskap som utvecklades av Saussure; Saussure menade att tecken får sin betydelse, inte genom ett givet förhållande till omvärlden, utan genom strukturen eller de inbördes förhållandena till varandra (Winther Jørgensen och Phillips 2000:16ff). Denna strukturalistiska syn på språket som ett slutet/fast system var något som ifrågasattes och utvecklades av poststrukturalistiska teoretiker, som menade att teckens innebörder förändras och omförhandlas i olika sammanhang och att det därför alltid förekommer flera motstridiga diskurser i samhället. Det centrala för en diskursteoretisk analys blir därför att studera dessa diskursiva motsättningar, vilket Laclau och Mouffe kallar *diskursiv kamp*, för att synliggöra de processer genom vilka betydelser etableras och förändras (Winther Jørgensen och Phillips 2000:32).

Laclau och Mouffes diskursteori fokuserar som sagt på språkets föränderliga och motsägelsefulla karaktär, vilket även påverkar deras syn på identitet och subjektet; enligt diskursteori existerar nämligen subjektet enbart inom diskurserna och de språkliga och sociala praktikerna. I och med att det alltid pågår en diskursiv kamp om att definiera omvärlden och vår plats i den är subjektet alltid fragmenterat, vilket innebär att flera diskurser gör anspråk på att artikulera individens subjektsposition samtidigt (exempelvis som ”student”, ”dotter” eller ”feminist”) (Winther Jørgensen och Phillips 2000:48). Detta innebär dock inte att en person kan anta vilken subjektsposition som helst, eftersom att det inom diskursen finns ett avgränsat antal möjliga positioneringar med förväntningar på vissa handlingar som individen tilldelas/antar. Att positioneras/interpelleras som exempelvis ”student” innebär därför ett möjliggörande av vissa handlingar och på samma gång en begränsning av de handlingar som kan utföras från denna subjektsposition. Det är också vad Foucault menade med att makt är nära förknippat med kunskap (kunskap om vilken sorts subjekt jag för närvarande kan vara) och att denna verkar både produktivt och begränsande (Winther Jørgensen och Phillips 2000:45).

Centrala begrepp

Diskursanalys som metod synliggör diskurser med hjälp av ett antal centrala analytiska begrepp, vilka jag har använt mig av för att identifiera och analysera diskurser och viktiga tecken i mitt material. Jag definierar begreppen kortfattat här för att sedan återkomma till hur de aktualiseras i respektive diskurs i själva analysen.

Diskurser är uppbyggda kring en *nodalpunkt* – ett privilegierat tecken vilket de andra tecknen får sin innebörd utifrån, i mitt fall ”hjälparbete” (Winther Jørgensen och Phillips 2000:33ff). Diskursen

är en tillfällig fixering av betydelse och alla de tecken som den innefattar blir därför *moment*; tecken som tillfälligt fått en reducerad och entydig innebörd. Genom så kallade *artikulationer* fastställs tecknens relationer till varandra och de möjliga betydelser som därmed utesluts ut diskursen kallas med ett gemensamt ord för *det diskursiva fältet*, vilket hela tiden förhandlar om momentens innebörd och potentiellt kan förändra dess innebörder. De centrala tecken som olika diskurser konkurrerar om att ge innebörd åt på just sitt sätt benämns som *flytande signifikanter*, och är liksom nodalpunkter tecken vilka är öppna för tillskrivning av olika innebörder. När det gäller subjekspositionerna i diskursen används termerna *mästersignifikant* och *ekvivalenskedja* för att beskriva dels det tecken som utgör identitetens nodalpunkt (exempelvis ambassadör) och dels de innebörder, egenskaper och handlingar som länkas samman med denna position (Winther Jørgensen och Phillips 2000:50f).

Kön som performativt

Min förståelse av hur kön görs inom dessa diskurser kan beskrivas med Judith Butlers term ”performativitet”. Butler kritiserar uppdelningen i å ena sidan kön (”sex”) som något biologiskt och prediskursivt och å andra sidan genus (”gender”) som kulturellt och socialt skapat kön (Butler 2006:8ff). Hon menar att idén om att det finns ett essentiellt kön som existerar bortom diskurser och förståelser av vad kön innebär är en diskursiv konstruktion i sig som naturaliserar och legitimerar uppdelningen i två dikotoma kön. Istället pekar Butler på hur kön ständigt görs genom våra handlingar, och att dessa könade handlingar i sin tur skapar en illusion av en könsidentitet som vi tar för ”naturlig”/ursprunglig: ”There is no gender identity behind the expression of gender; that identity is performatively constituted by the very ”expression” that are said to be its results.” (Butler 2006:34). Syftet med att använda mig av Butlers teori om performativitet är således att visa hur kön görs till något naturligt och självklart i diskurserna om bistånd och hur specifika handlingar verkar för att upprätthålla en identitet som ”man”, ”kvinna” eller ”flicka”.

Postkoloniala teorier

Min teoretiska grund består även av postkoloniala teorier om hur konstruktioner av kön, ras/etnicitet och klass i dagens globala samhälle påverkas av en kolonial historia och de koloniala stereotyper som fortfarande finns kvar i samhället i modifierade former. Postkolonial teori kan beskrivas som ett tvärvetenskapligt område som studerar ”sambanden mellan kultur och imperialism” (Eriksson, Eriksson Baaz och Thörn 1999:16) i en samtid där globala relationer och mångkulturella samhällen etableras men där även nya former av rasism kommer till uttryck (Eriksson, Eriksson Baaz och

Thörn 1999:14ff). Inom postkoloniala studier betonas vikten av att se hur vår gemensamma koloniala historia påverkar oss idag och den effekt den har; både för de länder som aktivt tog del i dessa globala processer men också för de som inte formellt deltog. Detta gäller inte minst de globala maktordningar och kulturella identiteter som etablerades mellan kolonisatörer och koloniserade och som vi reproducerar och omförhandlar idag i internationella relationer såväl som i ekonomiska flöden i en global kapitalism. Prefixet ”post” innebär dock inte att det som undersöks nödvändigtvis är tiden efter koloniala relationer upphört i ett land, utan snarare att teorierna strävar efter att se bortom koloniala tankesätt och stereotyper (Eriksson, Eriksson Baaz och Thörn 1999:16).

Idag utgår postkolonial forskning till stor del från ett poststrukturalistiskt perspektiv, vilket är nära besläktat med den socialkonstruktionistiska ansats som jag redogjort för ovan (Winther Jørgensen och Phillips 2000:12). Även här finns en språkförståelse som bygger på Saussures lingvistiska forskning, men fokus riktas specifikt mot filosofen Jacques Derridas utveckling av dennes teorier (Eriksson, Eriksson Baaz och Thörn 1999:17f); Saussure menade som bekant att språket består av tecken som ges innebörd genom sitt förhållande till varandra medan de har ett godtyckligt förhållande till verkligheten som de representerar. Derrida utvecklade detta genom att fokusera på hur tecken får sin innebörd genom att kontrasteras mot och skiljas från andra tecken i så kallade binära oppositioner såsom Svart-Vit³, kvinna-man (Eriksson, Eriksson Baaz och Thörn 1999:18). För en postkolonial ansats är det centralt att undersöka hur dessa språkliga dikotomier är del i ett maktförhållande där människor förstår sig själva och sin kulturella identitet utifrån en tanke om vad de *inte* är. Att kunna definiera sig själv i förhållande till ”de Andra”, (till exempel: jag är inte man – alltså är jag kvinna), bygger på en diskursiv konstruktion av vad kön är som i realiteten verkar genom att begränsa och möjliggöra mig som ett visst kön. Syftet med min studie och postkoloniala studier i allmänhet är därför att destabilisera dessa maktförhållanden i representationer av sociala relationer genom att dekonstruera dikotomier och föreställningar om ”den Andre”.

I min analys har jag använt mig av begreppet *ras/etnicitet* för att synliggöra föreställningar om Vithet, svenskhet och konstruktioner av ”de Andra” i diskurser om bistånd. Begreppet syftar i likhet med Butlers performativitetsteori till att undersöka hur ras och etnicitet *skapas* som enhetliga och naturliga kategorier där vissa fysiska markörer kopplas samman med geografiska platser, egenskaper och föreställningar om kulturell särart (Hübinette et al. 2012:15). Liksom forskarna och redaktörerna till boken *Om ras och vithet i det samtida Sverige* (Hübinette et al. 2012) så förstår jag

---

3 I min analys av rasifieringsprocesser i materialet har jag valt att skriva *Vit* och *Svart* med versaler, vilket syftar till att synliggöra att det handlar om sociala konstruktioner kopplade till makt och för att undvika en normalisering av dessa kategorier.

ras som "...ett sätt att dela in människor utifrån fysiska och visuella markörer som går tillbaka till kolonialismens och det "vetenskapliga" rastänkandets tid..." (Hübinette et al. 2012:15). Behovet av att använda sig av denna term grundar sig i dess potential att visa på de föreställningar om ras som är utbredda i Sverige idag, men som inte talas om i termer av ras eller rasism, utan snarare i termer av etnicitet och kulturella skillnader, vilket osynliggör en underliggande rasmaktsordning, menar författarna. Jag använder mig därför av begreppet ras, inte för att cementera föreställningar om essentiella skillnader mellan människor, utan för att synliggöra hur kroppar och handlingar blir begripliga i diskurser utifrån föreställningar om ras och ett normsystem där Vithet överordnas (Hübinette et al. 2012:16).

Författarna gör även skillnad på etnicitet och ras, då de menar att ras är en förkroppsligad kategori där själva kroppen blir begriplig utifrån föreställningar om ras medan etnicitet i högre grad betecknar de sociala och kulturella praktiker som gör en person begriplig som tillhörande en viss grupp, exempelvis gruppen "svenskar" (Hübinette et al. 2012:16). Jag har dock valt att inte göra denna tydliga särskiljning mellan dessa begrepp utan använder begreppet ras/eticitet för att visa på hur kroppar såväl som kulturella praktiker är del i rasifieringsprocesser i de diskurser jag undersöker.

Diskursanalys

Visuella representationer av ambassadörer i möten med barn

I UNICEFs marknadsföring av sitt arbete spelar bilder en central roll för att skapa en förståelse för hur organisationen arbetar och vilka pengarna går till. Bilderna är också del i de diskurser om bistånd som organisationen ger uttryck för, det vill säga hur ambassadörer, barn, fattigdom och hjälparbete förstås och representeras. Syftet med att redogöra för bilderna genom denotation och en visuell textanalys är således att möjliggöra en analys av hur dessa subjektpositioner och diskurser kommer till uttryck i bilderna genom de tecken och symboler som kan identifieras. Detta kan sedan knytas till de diskurser om likhet och skillnad som jag redogör för i efterföljande avsnitt.

Analysen av bildmaterialet är en av flera möjliga tolkningar av dessa bilder. Det är en tolkning som liksom andra utsagor tillfälligt fixerar representationernas innebörd och som oundvikligen är del i diskurser om hjälparbete i det samhälle som jag befinner mig i. Denotationen bör därför förstås utifrån min situation i diskurser där reklam riktas till en viss "betraktare" och där jag blir begriplig genom att inta/tilldelas en position som en potentiell mottagare av julkampanjen.

I intervjuerna med Liza Marklund och David Hellenius är Filigona det enda barnet som nämns vid namn, och då inte med efternamn, till skillnad från ambassadörerna som presenteras både med

för- och efternamn. Detta ojämlika förhållande mellan vilka subjekt som synliggörs genom att nämnas vid namn och de subjekt som osynliggörs i materialet gör att jag i min analys av bilderna har valt att enbart skriva ut ambassadörernas förnamn i de flesta fall, för att på så sätt ge så jämbördig information om personerna på bilderna som möjligt.

Bild 1: Liza och tre flickor

För att titta på bilden se bilaga ett sidan 42 eller använd följande länk till intervjun, bilden visas i filmklippet: <http://blog.unicef.se/2011/12/25/folj-med-vara-ambassadorer-ut-i-varlden/> (Hämtad 2012-11-13).

Denotation

Längst till vänster i bild, närmast kameran, står en flicka med grön slöja över håret. Hon står i profil och hennes ansikte och arm är det enda som syns i bild. Till höger om henne, placerade längre bak i bilden, är två flickor i samma gröna slöja som täcker håret och övriga kroppen förutom armar och ansikte. Flickan närmast mitten av bilden sitter och lutar huvudet i handen och tittar på flickan längst till vänster, medan den tredje flickan tittar åt motsatt håll, mot den fjärde personen i bilden. Alla tre flickorna uppfattas som mörkhyade i relation till denna fjärde person som står till höger i bilden och uppfattas som en ljushyad kvinna i medelåldern, med det blonda håret uppsatt i en knut. Fokus i bilden ligger på den här kvinnan som böjer sig fram mot flickan längst till vänster i bild med en penna och ett papper i handen. Kvinnans ansikte, hand och axel är med i bild och hon bär en svart t-shirt. Hon ler och tittar på flickan längst till vänster i bild, som möter hennes blick och ser ut att besvara leendet. Konversationen mellan dessa två personer är i fokus i bilden, medan de andra två i bakgrunden uppfattas som åhörare.

I bakgrunden syns en gårdsplan med brun sand och längst upp i bild skymtar träd, en byggnad i vitt och blått samt himlen. Allt detta är dock mycket oskarpt och går inte att urskilja närmare. Bildens färgskala är ljus med nedtonade färger överlag.

Sammantaget tolkar jag bilden som att en kvinna intervjuar tre flickor på till exempel en skolgård i ett land där slöja bärs av kvinnor och flickor. Detta gör att kvinnan, som inte bär slöja, uppfattas som en person som kommer utifrån eller tillhör en annan kultur eller trosuppfattning.

Visuell textanalys

Symbolisk interaktion

Mellan de avbildade i en bild och dess betraktare uppstår en symbolisk relation där makt representeras på olika sätt. Den här bilden är tagen i jämnhöjd med personerna i bilden, vilket

placerar betraktaren i en relativt jämbördig position gentemot dessa. Två av personerna på bilden står med sidan mot betraktaren, medan de andra två är vända helt mot kameran. Detta kan tolkas som att betraktaren inkluderas i bilden och ska känna att de avbildade är "...del av betraktarens värld eller sociala grupp." (Björkvall 2012:315).

Fotot är taget så att två av personerna enbart syns med huvud och axlar i bild och de andra två syns i hel- respektive halvfigur. I och med att distans mellan de avbildade och betraktaren skapas genom att skildra personerna på olika avstånd uppfattas helfigur som en distanserad symbolisk relation till personen i fråga, medan en närbild skapar en personlig distans (Björkvall 2012:319). I den här bilden skapas en relativt nära relation både till Liza och flickan som hon intervjuar genom just en beskärning av bilden där de hamnar i förgrunden.

Innehållsfunktion

I bilden pågår den narrativa processen främst genom ett utbyte av blickar mellan personerna på bilden. Liza tittar på en av flickorna samtidigt som hon håller en penna och ett papper i handen. Hennes blick blir en så kallad vektor som visar på interaktionens riktning (Björkvall 2012:325), vilket tillsammans med pennan som blir en symbol för kunskap/makt visar att hon styr samtalet i egenskap av aktör. Samtidigt så möter flickan hennes blick och den symboliska interaktionen i bilden sker alltså mellan dessa två aktörer.

Frågan om när och var skeendet som skildras äger rum blir aktuell för att kontextualisera tolkningen av personerna och deras interaktion i bilden. I det här fallet är bilden tagen utomhus under dagtid av ljuset att döma. Med tanke på hur de är klädda är det varmt ute, antingen under sommartid eller i ett land som har en hög medeltemperatur året om. Bakgrunden kan tolkas som en skolgård, särskilt med tanke på flickornas homogena kläder som för tankarna till en skoluniform.

De attribut som på ett tydligt sätt framträder i bilden är personernas kläder i form av t-shirt respektive slöjor. Slöjan sammankopplas i det här sammanhanget främst med en identitet som troende muslim och kan på ett symboliskt plan även symbolisera kvinnoförtryck. Det sammanhang där denna symboliska innebörd av förtryck blir möjlig menar jag är i den svenska kontext där bilden publiceras (i TV4s morgonprogram) där tittare och medverkande är del i diskurser om vad som är "svenskt" respektive "icke-svenskt". Dessa föreställningar bygger på implicita eller explicita rasistiska stereotyper där kvinnoförtryck görs till en fråga om patriarkala kulturer i utomeuropeiska länder (de los Reyes och Molina 2006:304). Den nationella identiteten som "svensk" blir i det här fallet fyllt med innebörder som sekulär och jämställd, vilket kontrasteras mot föreställningar om muslimska kvinnor som del i förtryckande och traditionella kulturer. T-shirten blir då en del av en avslappnad klädstil som i kontrast med slöjan förknippas med denna sekulära, moderna identitet som svensk. Även pennan är ett attribut i bilden vilken laddas med betydelser kopplade till

utbildning, kunskap samt makt.

Komposition

När jag betraktar bilden utifrån denna diskurs om vad det innebär att vara svensk är det lättare att identifiera sig med Liza än med flickorna, vilket delvis beror på att hon är i centrum för bilden och delvis på att hon avbildas som en individ medan flickorna uppfattas som tillhörande en grupp i likadana kläder. Att flickornas homogena kläder ger en känsla av samhörighet är ett exempel på sambandsskapande i en bild (Björkvall 2012:335f), där Liza på ett symboliskt plan avskiljs från flickorna. Att hon böjer sig in i bilden kan också ses som ett försök att överbygga ett symboliskt avstånd.

I en så kallad informationsvärdesanalys undersöks betydelsen av var något är placerat i bilden, där både dimensionen vänster-höger och högt-lågt har betydelse för vilken innebörd eller vilket värde som objektet tillskrivs (Björkvall 2012:334ff). I den här bilden är både Liza Marklund och en av flickorna mitt i bilden, och på så sätt i centrum, men i och med att Liza är i förgrunden och uppfattas som en aktör blir hon ändå den som står i centrum för bilden. Om man tolkar byggnaden i övre högra hörnet som en skola kan detta också sägas vara ett ideal, i och med att det är placerat högt upp i bilden.

Enligt Björkvall läser vi visuella texter, liksom texter baserade enbart på ord, från vänster till höger i vår kultur (Björkvall 2012:335-336). Detta innebär att det som befinner sig till vänster i bild ses som känt/givet medan det till höger är nytt/okänt. Flickornas situation kan därför beskrivas som given eller känd medan Lizas engagemang är något nytt. En möjlig tolkning av detta är att Lizas engagemang kommer att utgöra en förändring i flickornas liv och göra skillnad. Detta går att jämföra med tidningars ”gör om mig reportage” där ”före”- och ”efter”-bilder är ordnade just från vänster till höger och där den högra bilden visar på den positiva förändringen.

Bild 2: David och Filigona

Bilden finns i bilaga ett sidan 42 samt via länken <http://unicef.se/berattelser/david-hellenius-i-kenya> (Hämtad 2012-11-26).

Denotation

På bilden finns en man i medelåldern med grå, v-ringad t-shirt och ljusa byxor, kortklippt hår och skäggstubbe. I relation till den andra personen på bilden uppfattas han som ljushyad. Till höger om honom står en flicka i cirka tolv till femton års ålder. Hon har på sig en ljusgrön, kortärmad blus och en matchande kjol i grönt som är mönstrad. Flickans hår är kort, svart och flätat. I relation till

mannen uppfattas hon som mörkhyad. Båda bär små ”luddiga” mikrofoner som är fästa i kragen på flickans blus respektive mannens t-shirt.

Personerna är placerade i bildens centrum och står i dörröppningen till ett hus. Mannen står till vänster snett bakom flickan, hans högra hand vilar mot dörrkarmen till höger om honom och han tittar rakt in i kameran. Flickan står lutad med axeln mot den andra delen av dörrkarmen och håller i en utstickande pinne från fasaden i axelhöjd med båda händerna. Hennes blick är fäst utanför bilden till vänster om betraktaren. Både flickan och mannen ser allvarliga ut, men hans blick in i kameran ger ett mer bestämt uttryck än hennes blick som går bortom bilden och uppfattas som mer fundersam eller ledsen.

På båda sidor av dörrkarmen kan man se fasaden vars puts/ytterskikt har flagnat på vänster sida och blottlagt en konstruktion av lera/murbruk och pinnar. Till vänster i bild syns även tyger i blått och vitt som är upphängda på en lina längs husets fasad som är fäst vid dörren. Dörrkarmen ser ut att vara gjord av trä och ovanför den finns ett litet tak av plankor. Inne i huset syns innertaket, vilket ser ut att vara täckt av tyg eller plast med ett mönster i blått och brunt på en ljus bakgrund. I bildens vänstra nedre hörn syns marken som består av grus och sten och man anar att det mörka området i vänstra hörnet högst upp i bild är yttertaket som skymmer himlen.

Bilden som helhet kan tolkas som att en manlig reporter gör ett reportage från ett fattigt område där en flicka bor i ett nedgången hus. Här spelar föreställningar om vem som är fattig en stor roll i och med att en Vit, medelålders man och en Svart, ung, kvinna ofta har och förväntas ha olika mycket makt över sina ekonomiska och sociala förutsättningar i livet. Att Filigona därför är den som ska förstås som utsatt är underförstått i bilden.

Visuell textanalys

Symbolisk interaktion

I bilden representeras Filigona och David som jämbördiga med betraktaren om man ser till kameravinkeln som befinner sig i ögonhöjd och porträtterar dem rakt framifrån. Det finns dock ett relativt stort symboliskt avstånd mellan betraktaren och personerna på bilden i och med att de är avbildade i helfigur, vilket antyder en distanserad relation och ger ett mer övergivet intryck än den föregående bilden.

Innehållsfunktion

De narrativa processerna är även i den här bilden främst relaterade till blickar som riktas dels mot betraktaren och dels ut i bildens periferi. David tittar rakt in i kameran och hans blick utgör en tydlig vektor som uppmanar betraktaren att agera. Att titta mot betraktaren ses nämligen som ett krav på respons, medan att inte rikta blicken mot betraktaren ses som ett erbjudande att inte agera,

enligt Björkvall (Björkvall 2012:322f). I bilden riktas alltså en tydlig uppmaning från Davids sida till betraktaren, vilken kan tolkas som en uppmaning att skänka pengar och förändra Filigonas situation. Filigonas blick riktas ut mot periferin av bilden och kan ses som en reaktion på något utanför bilden som betraktaren inte ser. Blicken riktar sig bortom det slitna huset och fotografen och får en innebörd av att drömma sig bort till något annat än den fattigdom som existerar runt omkring henne.

Liksom på den förra bilden är Filigona och David representerade på en plats med ett varmt klimat av deras kläder att döma. Bakgrunden pekar även på att de befinner sig på en plats som präglas av fattigdom i och med husets konstruktion. De tydligaste attributen som framträder i bilden är kläderna som blir en del av deras könade identiteter som kvinna respektive man, men även som del i olika kulturer med olika klädkoder; Filigonas kläder präglas av färger och mönster och uppfattas som uppklädd/formell i kombinationen blus-kjol medan Davids kläder har dova färger utan mönster och en t-shirt som snarare representerar en nedklädd stil. I likhet med hur Liza Marklund framställs kan t-shirten även här kopplas till föreställningar om modernitet och kan ses som del i en diskurs där svenskar medvetet ”bör” klä ned sig för att kunna möta dessa barn utan att den maktobalans som finns i relationen blir alltför påtaglig. Kläderna kan alltså ses som ett sätt att bli begripliga som empatiska ambassadörer som interagerar med barn på deras nivå.

Komposition

I bilden skapas en symbolisk samhörighet mellan Filigona och David eftersom att han står snett bakom henne och deras kroppar överlappar varandra. Närheten mellan dem skapas även genom att dörrkarmen fungerar som en ram vilken drar gränsen mellan inne och ute och skiljer David och Filigona från resten av bilden. Detta kan tolkas som att närheten till en vuxen person som något tryggt kontrasteras mot den yttre världen utanför hemmet vilken representeras som otrygg.

I bildens centrum står Filigona och David och runt omkring dem i periferin av bilden finns ett hus och tvätt på en torklina. Enligt informationsvärdesanalysen står periferin i gemensamt förhållande till bildens centrum, varför dessa objekt tillsammans kan sägas symbolisera Filigonas levnadsvillkor som omger dem på båda sidor.

Bildens betydelse skapas även i relation till andra texter och diskurser om män och kvinnor såväl som biståndsarbete – så kallad interdiskursivitet (Björkvall 2012:333). I det här fallet framträder diskurser om beskyddande män och utsatta kvinnor och barn tydligt i bildens komposition där David står bakom Filigona och representeras som om han ”tar hand om”/beskyddar henne. Bildens uppbyggnad är gjord så att betraktaren förväntas vara bekant med biståndsorganisationers insamlingsmetoder där kändisar involveras och där Davids blick blir en möjlighet till identifikation med en känd personlighet eller förebild och en förväntan på att tittaren ska ”ta hand om” barn

genom att skänka pengar.

Diskurser om likhet och skillnad

De diskurser om bistånd som jag har valt att ta fasta på utifrån ovanstående bilder och de intervjuer som ambassadörerna deltagit i är en skillnadsdiskurs samt en likhetsdiskurs. När jag analyserade dessa (visuella och verbala) texter lade jag märke till att ambassadörerna uppfattar sig själva och sin relation till människorna de möter på olika sätt beroende på om de upplever sig som lika eller olika dessa personer. Likhetsdiskursen utgår från uppfattningen att människor i grunden är lika och att man därför kan sätta sig in i andras situation och identifiera sig med dem, oavsett de skilda villkor som vi lever under. Skillnadsdiskursen å andra sidan betonar skillnaderna mellan människor med olika nationaliteter och livsvillkor och kan kortfattat beskrivas med David Hellenius ord om hur barn lever i slumområdet Kibera i Kenya ”...de bor själva i små skjul...det går inte att föreställa sig.” Uttalandet visar att barnens livssituation inte finns med i Hellenius föreställningsvärld och att det finns ett stort symboliskt avstånd mellan honom och dessa barn såväl geografiskt som kulturellt. Nedan följer en redogörelse av dessa två diskurser i materialet och de processer som etablerar och ifrågasätter dessa.

Likhetsdiskurs

Likhetsdiskursen förs framförallt fram i intervjun med Liza Marklund, som liksom de andra intervjuerna kretsar kring UNICEFs arbete och hennes erfarenheter som ambassadör. Skillnaden mot de andra intervjuerna är att i den här intervjun är även en utbildningsexpert från UNICEF med varför det är ett tydligt fokus på just utbildningsfrågor.

Den diskurs om bistånd som Marklund ger uttryck för i intervjun handlar om att de människor som hon har träffat i flyktinglägret i Dadaab i Kenya i grunden är oerhört lika henne själv och hon säger att: ”...det som slår en allra mest ju mer man reser det är hur lika vi är vi människor, vi har ju bara olika villkor.” I denna diskurs förstås nodalpunkten ”Hjälparbete” som något som sker mellan två parter – ambassadören/UNICEF och de familjer som de möter. Alla är dock i grunden del i samma gemenskap som delas i det allmänmänniska familjelivet, enligt Marklund: ”...deras drömmar om sin situation, sina barn, de är ju exakt som mina. Det finns ingenting som skiljer oss åt.” På så sätt etableras en föreställd gemenskap genom ett familjeideal som antas delas av alla kvinnor.

Diskursen om likhet söker även etablera en gemenskap mellan människor som luckrar upp indelningen i ”givare” och ”mottagare” av bistånd, vilket synliggörs då Marklund säger att det hon uppskattar mest med sitt arbete i UNICEF är att få möta alla fantastiska människor ”...för de är ju

inte bara offer, man får verkligen komma ihåg det.” Det är ett uttalande som både synliggör en kolonial föreställning om passiva mottagare av bistånd utan en egen röst eller en egen historia och samtidigt ett uttalande som befäster att dessa människor är just ”offer”. Liza Marklunds syn på de människor hon möter innefattar alltså en förståelse av dem som både ”offer” och ”fantastiska människor”, där likhetsdiskursen kämpar för att den senare konstruktionen av familjerna ska ses som ”sann” eller riktig.

Likhetsdiskursen som den kommer till uttryck i intervjun med Marklund betonar även samarbete med den kenyanska regeringen som en viktig del i UNICEFs hjälparbete. Samarbetet betecknas som att UNICEF ska hjälpa regeringen att vara delaktig i arbetet med flyktinglägret så gott de kan och kvalitetssäkra den utbildning som erbjuds i ”det kenyanska systemet”, enligt utbildningsexperten. Även i fotot på de tre flickorna och Liza Marklund framkommer denna diskurs om likhet med betoning på samarbete. Detta märks främst i bildens inkluderande funktion, där betraktaren förväntas uppleva sig som en del av gruppen som står på skolgården och pratar med varandra, samt i representationen av flickorna som aktörer och del i samtalet på bilden.

Enligt denna syn på bistånd är lösningen på humanitära katastrofer såsom svält utbildning av barn och vuxna i att ta tillvara naturens resurser, lära sig om vikten av hygien samt ordna skolgång för barnen. Liza Marklund menar att utbildning är den enda lösningen och betonar att det finns mycket som kan göras och som faktiskt görs inom det här området idag. I utbildningen ligger alltså själva förändringspotentialen av barnens situation enligt likhetsdiskursen. Utbildningsexperten från UNICEF framhåller också flickor som en särskilt viktig grupp i och med att ju högre utbildning som flickor har desto friskare och mer välmående kommer deras barn att ha förutsättningarna för att bli, menar hon. I diskursen blir också kvinnor och flickor främst begripliga som (blivande) mödrar, vilket både ses som grunden till deras möjlighet att identifiera sig med varandra men också som en av de viktigaste uppgifterna i en kvinnas liv. Sammanfattningsvis förstås alltså hjälparbete som något som ska satsas på utbildning av familjer, barn och specifikt flickor för att fattigdom och svält ska kunna hävas på sikt. Tecken som ”samarbete”, ”utbildning”, ”ambassadör”, ”barn”, ”familjeideal” och ”kvalitetssäkring” blir alla till moment i diskursen, vilka representeras som ”sanningar” om hur hjälparbete går till.

Skillnadsdiskurs

Den diskurs som jag har valt att benämna som ”skillnadsdiskurs” förstår hjälparbetet utifrån de föreställda skillnaderna som finns mellan den som hjälper (UNICEF, ambassadörer, gåvogivare) och den som ska få hjälpen (barn, mammor, familjer). I diskursen framhålls att barnen som ambassadörerna träffar är ensamma och utsatta och att UNICEF som organisation är de som kan

hjälpa barnen ur fattigdomen och utsattheten. Ett exempel på hur denna konstruktion av hjälparbete artikuleras i intervjuerna är då en programledare pratar med Mark Levengood om hans besök på ett barnhem i Etiopien, Addis Abeba:

Programledare: Ja, det var ett väldigt överbefolkat barnhem som du berättade om?

Mark Levengood: Ja alltså det är byggt för nittio ungar och det bodde 480 människor där och föreståndaren visste inte vad barnen hette och så... Ja det var, det var bara hemskt (harklar sig) men, men där går vi, där går nu UNICEF in liksom var vi kan och gör precis allt vi kan för ungarna.

I den här sekvensen positionerar sig Levengood som en del av UNICEF i och med hans användning av pronomenet ”vi” som får inkludera både ambassadörerna och UNICEF som organisation. Han konstaterar även att det är deras uppgift att hjälpa eller rädda de här barnen från den hemska situationen som han beskriver, och utesluter därmed att andra aktörer har det yttersta ansvaret för barnens välmående, (exempelvis lokala myndigheter och liknande). Relationen mellan subjektspositionerna som ambassadör och barn framställs alltså som en relation mellan ett ”offer” och en ”hjälpare”.

I skillnadsdiskursen blir problematiken kring fattigdom, svält och humanitära katastrofer något som kan lösas genom att skänka pengar eller engagera sig i en frivilligorganisation. Att skänka pengar blir därför synonymt med att rädda liv:

Programledare: ...man känner ”vad kan jag göra med min femtiolapp?” och vi pratar ofta om det att försöka, men vad gör det när vi faktiskt är med och hjälper till?

Utbildningsexpert, UNICEF: Alltså en femtiolapp kommer ju väldigt långt. Bara.. den nötkrämen som vi, UNICEF, använder för att behandla undernärda barn får du tillräckligt för att rädda livet på ett barn för en femtiolapp. Så att varje krona hjälper ju.

Programledare: Så att om man, om man skulle skänka en femtiolapp så har man räddat ett liv – så kan man se det?

Utbildningsexpert, UNICEF: Ja.

Till skillnad från likhetsdiskursen som betonar utbildning finns alltså en större betoning på att pengar räddar liv och att det är det som hjälparbetet främst syftar till.

I skillnadsdiskursen framkommer att de som hjälpen riktar sig till är kvinnor i egenskap av mammor samt barn. Familjen står således i fokus för hjälpinsatserna i båda diskurserna, oavsett om det är skillnader eller likheterna mellan ambassadörerna och barnen/familjerna som betonas. Dock skiljer sig diskurserna åt i sin förståelse av subjektspositionen som ambassadör, vilket främst tar sig i uttryck i skillnadsdiskursen betoning på att hjälpa/rädda utsatta människor. Här framställs inte uppdraget som ambassadör som att skapa en dialog eller ”möta fantastiska människor” som Liza Marklund uttrycker det, utan snarare att ”rädda” dessa kvinnor och barn. I diskursen framkommer även en subjektsposition som ”förövare” som är ett hot mot barnen och som är en av anledningarna till att UNICEF och ambassadörerna behövs.

David Hellenius: Han var helt ensam. eh.. och.. det klart att det finns vuxna i området som är snälla att ta in honom ibland och han får sova och får lite mat. Men så finns det ju de här, precis som du säger, de här människorna som inte är lika snälla, som kommer på nätterna och rycker upp dörren och ja, våldtar eller dödar de här små barnen...

I det här citatet berättar David Hellenius om ett möte med en liten pojke i Kibera, Kenya som varken hade något hem eller någon som tog hand om honom. Hellenius säger att pojken var "helt ensam" och att han riskerar att bli våldtagen eller dödad av människor som "inte är lika snälla". I diskursen är denna position som förövare underförstått en position som "icke-svensk" man, då våldtäkt ses som ett manligt fenomen i en svensk kontext och då det är otänkbart i diskursen att någon av de svenska ambassadörerna skulle ingå i denna grupp. Genom att peka ut potentiella förövare skapar Hellenius en dualism mellan människor som vill väl och de som inte vill det, där han själv underförstått inkluderas i gruppen av människor (män) som vill barnen väl och vars uppgift det är att beskydda dem. I förlängningen blir det också "gåvogivarens" uppgift att se till att det skyddet kan upprätthållas genom att skänka pengar till UNICEF och deras arbete.

Bilden på Filigona och David kan också förstås som en del i denna skillnadsdiskurs där avståndet mellan ambassadören och gåvogivaren å ena sidan och barnet å andra sidan framställs som stort. I bilden ligger fokus på de stora skillnader i livsvillkor som Filigona och David har samt det symboliska avståndet mellan betraktaren och personerna på bilden, vilket signalerar att det som representeras inte är en del av betraktarens kulturella värld. I och med att bilden syftar till att få betraktaren att agera och identifiera sig med subjektspositionen som ambassadör framställs Filigona (som representant för gruppen barn) som att hon innehar en mer passiv beroendeställning till vuxna, jämfört med framställningen av flickorna i den andra bilden.

I diskursen får nodalpunkten "hjälparbete" sin innebörd genom de artikulationer som placerar momenten "ambassadör", "gåvogivare", "barn", "mammor", "fattigdom", "pengar", "offer" och "förövare" i relation till det arbetet, vilket både möjliggör och omöjliggör vissa förståelser av subjektspositionerna i diskursen – subjektspositioner som jag kommer att analysera närmare i följande stycke.

Subjektspositioner i bild och text

Kön som grund för identiteten som ambassadör

De två diskurserna som jag har identifierat i materialet förstår relationen mellan ambassadör och barn på olika sätt, med betoning på antingen likheten mellan dessa subjektspositioner eller skillnaden mellan dem, vilket i sin tur får konsekvenser för vilka handlingar och förväntade egenskaper som Hellenius, Marklund och Levengood bestäms utifrån. Identiteten som ambassadör

kan på ett plan te sig som en självklar position för dessa subjekt, men i och med att det alltid finns alternativa förståelser så pågår också en förhandling om vad det innebär att vara ambassadör och om det finns utrymme för att begripliggöra subjektet utifrån en annan subjektsposition, som exempelvis ”förälder”, ”svensk”, ”kvinna” eller ”man”. I följande stycken redogör jag för hur ambassadörerna begripliggörs i de två diskurserna utifrån föreställningar om kön och hur detta sker genom en kontrastering mot subjektspositionen som ”barn”/”de Andra”, vilket blir en flytande signifikant i diskursernas kamp om tolkningsföreträde.

Ambassadören som kvinna och moder

I likhetsdiskursen blir tecknet ”ambassadör” en mästersignifikant som får sin innebörd genom att länkas samman med signifikanter i följande ekvivalenskedja:

Ambassadör: kvinna – mamma – svensk – Vit – för en dialog med människor – kunnig – engagerad – är lik de kvinnor hon möter.

Denna position framträder både i intervjun och i fotot med Liza Marklund där hon representeras som lik de människor hon träffar i egenskap av att vara kvinna, men också i egenskap av att vara mamma:

Programledare: På vilket sätt tycker du att du är lik de som du mötte där?

Liza Marklund: Jamen de här somaliska mammorna som sitter där med sina barn – det hade ju kunnat vara jag! Jag menar ju mer man pratar med dom desto mer så ser man ju att deras drömmar om sin situation, sina barn, dom är ju exakt som mina – det finns ju ingenting som skiljer oss åt.

I den här sekvensen ur intervjun där Marklund berättar om sitt möte med kvinnor som flytt från Somalia till flyktinglägret i Kenya synliggörs att för att bli begriplig som ambassadör inom likhetsdiskursen så krävs det att hon identifierar sig som ”mamma” snarare än sin yrkesroll som journalist samt att hon uppvisar den ”kvinno gemenskap” som står över nationalitet och klass; för oavsett om mammorna är ”somaliska mammor” eller om de är fattiga så delar de själva mödrskapet och dess drömmar med Marklund. Detta blir även ett tydligt exempel på hur kön görs som något essentiellt och oberoende av yttre ekonomiska och sociala faktorer, då identiteten som kvinna blir själva mödrskapet som står över upplevda kulturella skillnader. Trots detta är det tydligt att Marklund även måste skapa sitt moderskap i diskursen genom att uppvisa ”rätt” sorts kvinnlighet där dialog, engagemang och omsorg om andra människor blir performativa handlingar som upprätthåller hennes identitet som ”mamma” och ”ambassadör”.

Samtidigt skapas också positionen som ambassadör utifrån de handlingar och egenskaper som den inte är och de subjektspositioner som den kontrasteras mot och i likhetsdiskursen kontrasteras ambassadören mot bland annat gruppen ”barn”. Artikulationer och uttalanden om individer som

tillhörande denna grupp skapar ”de Andra” mot vilka det generella pronomenet ”man” (i det här fallet UNICEF och ambassadörerna) skapas i förhållande till:

Utbildningsexpert, UNICEF: ... man får ju tänka att ett ställe som Dadaab med en halv miljon människor det finns ju en arbetsmarknad även inne i lägret så det handlar ju om att utbilda dom i rätt saker så att dom får en framtid som... där dom kan se till att deras familjer får det så bra som möjligt och att deras barn inte behöver uppleva samma trauman och svårigheter som de själva har gjort.

Här pratar utbildningsexperten om vikten av att utbilda ”dom” i rätt saker så att de kan få en bra framtid och skapar samtidigt en grupp av ”Andra” mot vilka UNICEF-ambassadörer och hon själv blir begripliga utifrån. Det framkommer också att ansvaret för att utbilda dessa barn och kvinnor (?) ligger på UNICEF, vilket konstituerar organisationen och dess ambassadörer som ”välutbildade” eller kunniga – något som även fotot med Liza Marklund anspelar på. Trots att likhet betonas finns alltså en tydlig särskiljning mellan ambassadören och barnen/familjerna som hon träffar som framförallt grundar sig i hur dessa subjektpositioner förväntas förhålla sig till varandra i fråga om utbildning och kunskap/makt. Det blir en paradox mellan å ena sidan likhet i fråga om moderskap och å andra sidan särart i fråga om utbildning som blir nödvändig för att kunna legitimera att UNICEF och ambassadörerna hjälper (och därmed överordnas) dessa människor genom att utbilda dem.

Ambassadören som man och beskyddare

I skillnadsdiskursen får mästersignifikanten ”ambassadör” sin innebörd utifrån en ekvivalenskedja som skiljer sig i flera avseenden från likhetsdiskursen:

Ambassadör: man – pappa – svensk – Vit – beskyddar – agerar – för barnens talan – är inte lik de människor han möter.

Här fylls identiteten som ambassadör med förväntade handlingar och egenskaper som kopplas till föreställningar om maskulinitet och vad det innebär att vara man, snarare än moderskap, vilket bland annat tar sig i uttryck i bilden på Filigona och David där ambassadören framställs som en person som beskyddar och agerar för att ”rädda” utsatta barn och kanske framförallt flickor/kvinnor. Denna stereotypa bild av män som starka och handlande subjekt är etablerad i den svenska föreställningsvärld där kön blir begripligt i dikotoma motsatsförhållanden såsom passiv-aktiv, kultur-natur och emotionell-rationell, där det vänstra ledet kodas som kvinnligt och det högra som manligt – en tvåkönsmodell som sedan upplysningen har haft en stor inverkan i vår kultur (Hirdman 2001:35f). Yvonne Hirdman beskriver denna systematiserade ordning av kön som ett genussystem vilket bygger på två logiker: isärhållandet av manligt och kvinnligt, som jag beskrivit ovan, samt en hierarkisering där mannen är norm (Hirdman 1988:7). I denna diskurs om hjälparbete förstås alltså

maskulinitet utifrån denna dikotoma könsordning där de egenskaper som mästersignifikanterna ”man” och ”kvinna” fylls med är tydligt åtskilda.

Att maskulinitet blir centralt i diskursens positionering av ambassadörer beror på att könstillhörighet i både likhets- och skillnadsdiskursen antas vara grunden till identifikation med de människor som ambassadörerna möter. I och med att vuxna män/pappor till barnen är frånvarande i framställningarna av ambassadörernas möte med dem finns det inte någon möjlig identifikation med subjektspositionen som ”pappa” för Hellenius och Levengood som motsvarar den Marklund delar med de mammor hon möter i egenskap av ”kvinna”. Levengood och Hellenius kan således inte bli begripliga i diskursen genom att identifiera likheter mellan sig själva (i positionen som man) och de kvinnor och barn som de möter, eftersom att de i den könsdikotoma diskursen positioneras som i många avseenden motsatta dessa kvinnor och barn. För att bli begripliga som både män och ambassadörer i mötet med barn framhåller både Levengood och Hellenius skillnaderna mellan sig själva och barnen, samt föräldraskapet som centralt för att ändå kunna förstå och sätta sig in i deras situation:

Programledare: Har ditt arbete i UNICEF betytt något för dig, har det utvecklat dig på något sätt?

Mark Levengood: Det har betytt jätte, jätte-mycket för mig det är också när.. sen man själv fick barn så märker jag att hela ens inställning på många sätt har ändrats. Där kan man ju inte åka på den typen av resor som man gjorde innan man fick barn för det blir för grymt. Alltså det finns vissa länder som bara blir för hjärtskärande att åka till...

När Levengood berättar om hur mycket det ideella arbetet för UNICEF har betytt för honom är det i egenskap av pappa som han får en ny, emotionell dimension till det arbetet som gör att han upplever det som alltför ”hjärtskärande” att åka till vissa länder. Med andra ord får subjektspositionen som ”pappa” en innebörd av att kunna relatera till barn på ett emotionellt plan, vilket visar på föreställningen att en man inte anses vara emotionellt inriktad på samma sätt innan han själv får barn:

David Hellenius: ...När vi åkte därifrån... det var ju emot alla regler att jag när jag lämnade det här området efter några dagar så stod ju han där, och den bilden hade jag ju kvar ganska länge, eftersom att jag har en kille i samma ålder också kanske man blir mer påverkad...

Hellenius beskriver att det var jobbigt att lämna en pojke som han träffat under sitt besök i Kibera och han antyder att han skulle kunna gå ”emot alla regler” för att slippa lämna honom där, exempelvis genom att ta med honom därifrån – detta uttalas dock inte. Det känslomässiga band till barnet som Hellenius ger uttryck för i egenskap av ”pappa” blir i diskursen ett sätt att begripliggöra en ”manlig ambassadörs” engagemang och förmåga att knyta an till barn. På så sätt kan också denna diskurs om bistånd ses som en del i skapandet av en svensk självbild där personer som

positioneras som ”svenskar” är/förväntas vara jämställda, vilket i det här fallet innebär att både kvinnor och män tar lika stort ansvar som föräldrar.

I intervjuerna och bilderna från UNICEF i Sverige framställs både Marklund såväl som Levengood och Hellenius som engagerade vuxna vilka intar en symbolisk föräldrposition gentemot barnen, både i skillnads- och likhetsdiskursen är också föräldrskapet en viktig del av subjektpositionen som ambassadör. Detta kan jämföras med Repo och Yrjölä (2011) som analyserar hur ambassadörer positioneras i anglo-amerikanska diskurser om bistånd utifrån föreställningar om kön. Författarna pekar bland annat på att celebriteter som Bono och George Clooney engagerar sig i välgörenhet genom att träffa politiker medan ambassadörer som Angelina Jolie och Mia Farrow är engagerade i kvinnors och barns situation i humanitära kriser (Repo och Yrjölä 2011:45). Detta kan ses som en traditionell framställning av ”omhändertagande kvinnor” som tar hand om det sociala och ”rationella män” som förstår sig på politik i dessa diskurser, menar de. I likhet med mitt material framställs kvinnor och män som tydligt avgränsade och i grunden dikotoma kön, men till skillnad från den anglo-amerikanska diskursen finns i den svenska skillnadsdiskursen en tydlig representation av Mark Levengood och David Hellenius som omhändertagande fäder som engagerar sig för barn. Denna framställning kan ses som en del i skapandet av en positiv svensk identitet i form av ett modernt och jämställt Sverige (de los Reyes och Molina 2006:304), där ”pappa-rollen” blir central för att bli begriplig som en jämställd, svensk man i förhållande till barn.

Ambassadörer i möten med barn – konstruktioner av nationalitet och ras/ethnicitet

I diskurserna om skillnad och likhet skapas de kollektiva identiteterna ”vi” och ”dom” genom att utesluta andra möjliga innebörder i dessa kollektiv och genom att kontrastera dessa grupper mot varandra (Winther Jørgensen och Phillips 2000:51). Vilka som inkluderas och exkluderas ur dessa kollektiv varierar i ambassadörernas tal och i de visuella representationerna, men genomgående finns en uppdelning i ett ”vi” som innefattar de som ses som ”givare”: UNICEF, de tv-tittare som ser programmet i Sverige, ambassadörerna och svenska månadsgivare samt ett ”dom”; de människor som hjälpen är till för: barn, mammor och familjer i Etiopien och Kenya. Denna diskursiva konstruktion bygger på det som Repo och Yrjölä benämner som skillnadsskapande processer, vilka syftar till att legitimera maktutövning och auktoritet genom att skapa en social och symbolisk distans till dessa ”Andra” (Repo och Yrjölä 2011:47). Ett centralt begrepp för att synliggöra hur dessa skillnadsskapande processer baserade på ras/ethnicitet sker i materialet är

rasifiering och *rasifieringsprocesser* som "...skapar och reproducerar föreställningar om raser som grund för social och ekonomisk ojämlikhet" (de los Reyes och Molina 2006:299).

Ekonomhistorikern Paulina de los Reyes och kulturgeografen Irene Molina skriver i artikeln "Kalla mörkret natt!: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige" (2006) om vikten av att benämna vad som i Sverige har kallats "etnisk diskriminering" vid sitt rätta namn; rasism. De visar hur den svenska arbetsmarknaden såväl som bostadsmarknaden präglas av segregation och rasistiska föreställningar som tar sig i uttryck i en etnisk hierarkisk skala där "det europeiska" överordnas det "utom-europeiska" (de los Reyes och Molina 2006:297f), vilket blir tydligt bland annat då människor från Afrika, Asien och Sydamerika i högre grad klassificeras som invandrare med främmande kulturer än en person som invandrat till Sverige från ett land i Europa. Vad som blir centralt är alltså inte att eventuella olikheter mellan människor existerar och skapas i dessa diskurser, utan att de ordnas hierarkiskt där det svenska överordnas.

I intervjun med Mark Levengood blir denna skillnadsskapande process tydlig som en del i skillnadsdiskursen då han berättar om sitt besök på ett barnsjukhus i Etiopien som startats av en svensk läkare på femtiotalet:

Programledare: Mm. Här e en av eh.. bilderna det är från senaste resan va?

Mark Levengood: Det här tror jag, det är i Etiopien för ett par veckor sedan, det här är på ett svenskt-etiopiskt barnsjukhus och det var en läkare – Mannheimer – på femtiotalet som grundade det här sjukhuset och han jobbade där och sedan så dog han också där och var begravnen i trädgården nu och dyrkas som någon slags helgon, så jag påpekade inte att jag var från Finland, utan jag bara: "Yes I am Swedish" för då blev dom jätte ...

Programledarna: skrattar

Mark Levengood: och jag var.. och här har UNICEF utvecklat en prenatal-avdelning som vi ska ha på femton olika platser i Etiopien, och där lyckas man rädda barn alltså tekniskt sett från tjugotredje veckan, men i praktiken från tjugofemte veckan ungefär. Och de har, de har respiratorer och sådana saker, men elförsörjningen är så otroligt flackig, vilket gör att de vågar ju inte lita på den, så vi har bland annat inom UNICEF utvecklat den här metoden att om barnet är väldigt för tidigt född så då liksom binder man fast dom mot kvinnans kropp, eftersom att den konstanta värmen och den trygghet.. eh.. som det innebär med liksom moderns doft och allting gör att.. liksom.. otroligt många fler barn överlever. Siffrorna går upp såhär jätte, jätte-mycket. Och sedan har de utvecklat olika manuella typer av maskiner där man står och pumpar..

Programledare: Den här kängurumetoden den är ju utvecklad av svenska forskare vad jag vet.

Mark Levengood: Jo, alltså Sverige ligger bra till överhuvudtaget på den här forskningen...

Berättelsen om en svensk läkare som grundat ett barnsjukhus i Etiopien och som efter sin död dyrkas som ett helgon är en nästan schablonmässig beskrivning av det koloniala projektet där "de Andra" är tacksamma över att få ta del av västvärldens och i det är fallet Sveriges civilisation och framsteg (Repo och Yrjölä 2011:46). När Levengood, som är uppvuxen i Finland men har bott i

Sverige sedan han var nitton år (<http://www.marklevengood.se/About.aspx>, 2012), besöker sjukhuset så säger han "Yes I am Swedish" och inkluderar sig själv i identiteten som "svensk" med dess positiva konnotationer av vård, omsorg och framsteg inom medicinsk forskning. Dock berättar han detta med en humoristisk ton i intervjun, vilket märks då programledarnas reaktion är att skratta, vilket synliggör att han inte alltid räknar sig själv som svensk utan väljer att i det här sammanhanget positionera sig som sådan då det ger honom en fördelaktig position. I relation till de människor som han möter på det svensk-etiotiska barnsjukhuset kan han alltså passera som svensk, medan den humoristiska tonen i Levengoods berättelse gör gällande att i andra rum så finns inte den möjligheten. En möjlig tolkning är att detta kan relateras till Levengoods tydliga finlands-svenska dialekt som vittnar om att han inte är uppvuxen i Sverige, vilket i samtalet med programledarna gör att han blir begriplig som en hybrid mellan "det svenska" (som då definieras som ett visst språk) och "det finländska". Platsen får därmed en stor betydelse för om Levengood kan inta positionen som "svensk" i diskursen eller inte.

I samtalet kontrasteras subjektspositionen som svensk mot den etiopiska personalen och mammorna vilka representeras som att de inte har tillgång till ordentlig elförsörjning eller resurser och är i behov av att UNICEF och svenska forskare utvecklar metoder och prenatalavdelningar för vården. Att den svenska läkaren som grundade sjukhuset "dyrkas" av personalen kan också ses som ett sätt att skapa en bild av "etiopier" som ser upp till "svenskar" både på 1950-talet och idag, vilket bygger på koloniala och rasistiska stereotyper där tillskriven tillhörighet till en viss nationalitet och etnicitet skapar en tydlig maktobalans mellan positionerna i diskursen. I berättelsen om de etiopiska mammor som får hjälp på barnsjukhuset sker även en anonymisering av dessa personer där deras identitet reduceras till subjektspositionen som "mamma", utan namn eller bakgrund, en mästersignifikant som kopplas samman med signifikanter som trygghet och värme.

I likhetsdiskursen blir dessa skillnadsskapande processer mer paradoxala i och med att diskursen definierar identiteten som (kvinnlig) ambassadör och barn/mammor som två positioner vilka i grunden är lika varandra. Denna representation av det allmänmänskliga i identiteten som mamma som delas av alla kvinnor oavsett nationalitet, klass eller kulturell tillhörighet är dock del i en diskurs vilken legitimerar hjälparbetet genom att konstruera subjektspositionen som svensk kvinna som överordnad i form av utbildning och kunskap om hur hjälparbete bör utföras:

Programledare: Mm. Men Liza du har ju varit med tidigare med UNICEF i svältdrabbade områden...

Liza Marklund: Mm.

Programledare: ... vad kan du känna när du kommer dit ändå, när du kommer såhär från Sverige och kommer till länder som drabbas på det sättet?

Liza Marklund: Ja alltså det finns bara en lösning på stora humanitära katastrofer som den här och det är utbildning, det säger alla som man pratar med; det är det man måste

göra för att förhindra det i framtiden.

I det här citatet inkluderar programledaren Liza Marklund i identiteten som svensk, vilken kontrasteras mot ”länder som drabbas” av svält och humanitära katastrofer. I intervjun skapas på så sätt Marklunds tolkningsföreträdare i frågan om hur fattigdom ska hävas både genom hennes koppling till UNICEF och i identiteten som ”svensk” vilken ges innebörden av att vara just utbildad och kompetent. Överordningen av det svenska tar sig även uttryck i det tolkningsföreträdare som ambassadörerna ges i intervjuerna där de har makten att definiera sig själva och ”de Andra”, vilket blir tydligt då de förväntas ”föra barnens talan”:

Programledare: Men dom barn som du träffar, hur har dom det?

Mark Levengood: Dom har det.. alltså vissa har det förstås fullständigt helvetiskt.. å.. det som barn i Etiopien kämpar med överlag är ju att dom är undernärda, ungefär var tredje barn i Etiopien lider av kronisk undernäring. Men villkoren är hårda, det är ett land där det inte finns liksom något nät om du faller, utan du faller fritt.

I programledarens fråga till Mark Levengood ovan finns en förväntan på att han ska veta hur barnen har det och föra den kunskapen vidare till svenska tittare och potentiella givare. En del i att vara svensk ambassadör blir således att representera en föreställd grupp, i det här fallet etiopiska barn, och framföra hur den gruppen mår och de livsvillkor som de lever under. På så sätt skapas också gruppen etiopiska barn som en homogen grupp vars talan går att föra från en position som svensk ambassadör. I diskursen blir att hjälpa barnen synonymt med att föra deras talan i rum som de inte har tillgång till, såsom en tv-studio i Sverige. Detta sätt att se på representation som ett sätt att lyfta fram barnens erfarenheter och röster är dock mer komplext än att talet som en emancipatorisk handling utgör tystnadens och marginaliseringens motsatts, vilket statsvetaren Maria Carbin lyfter fram i sin avhandling *Mellan tystnad och tal: flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik* (2010). Carbin visar med hjälp av Gayatri Chakravorty Spivak hur representation av förtryckta grupper även återskapar den maktobalans som finns då det tenderar att visa upp representanten som ”upplyst” och överordnad (Spivak refererad i Carbin 2010:30f). Då marginaliserade grupper talar i ett globalt sammanhang finns det en risk att bara ett visst tal bli begripligt utifrån västerländska diskurser om fattigdom eller hjälparbete, varför möjligheten att tala inte per automatik garanterar en jämlik dialog eller möjlighet till förändring av maktrelationer.

Vithet som del av en klassposition

De rasifieringsprocesser som framkommer i materialet knyts extra tydligt till dikotomin Svart-Vit i bildmaterialet där Hellenius och Marklund blir begripliga som svenska ambassadörer genom att representeras i en kontext där de positioneras som Vita i förhållande till barnen de möter. I diskurserna förutsätts vithet som en del av den överordnade positionen som svensk ambassadör. Det

blir en position som överordnas i både ekonomisk och kulturell bemärkelse där de ambassadörer som arbetar för UNICEF förväntas agera utifrån en viss klasstillhörighet i egenskap av Vita kändisar och del i en (förmodad) övre medelklass. För att beskriva denna klassposition har jag utgått från sociologen Beverley Skeggs redogörelse för Pierre Bourdieus klassteori, vilken bygger på följande kapitalformer: *ekonomiskt kapital* i form av egendomar, *kulturellt kapital* som exempelvis utbildning och klädstil, *socialt kapital* i form av relationer och grupptillhörighet samt *symboliskt kapital*, vilket är den form kapitalet antar då det får erkännande och ges en symbolisk makt (Skeggs 1997:20f). För att bli begriplig som svensk, kändis och ambassadör krävs det i dessa diskurser att ett visst ekonomiskt kapital i form av pengar och inkomster finns, vilket bland annat blir tydligt då Hellenius säger att han ser annorlunda på sina ”lyxproblem” efter att han besökt Kibera i Kenya, men för att bli begriplig krävs det även att ambassadören har ett socialt kapital i form av en tillhörighet till gruppen av kändisar i Sverige och ett visst socialt nätverk. Även utbildning, språkfärdigheter, Vithet och toleranta/icke-rasistiska värderingar är centrala kulturella kapital för ambassadörerna för att bli begripliga som just svenska ambassadörer. De människor som tittar på tv-inslagen förväntas sedan vara bekanta med dessa kända personligheter och legitimera deras arbete och symboliska kapital utifrån deras statusfyllda positioner i kulturen.

Avslutande diskussion

De diskurser som jag har analyserat ovan definierar tecken som fattigdom, hjälparbete, kvinna, man och svensk genom att sätta dem i vissa relationer till varandra och utesluta andra möjliga innebörder i dessa tecken. I detta avslutande stycke vill jag lyfta fram de betydelser som utesluts ur dessa diskurser och reflektera kring vilken betydelse det får för vilka handlingar som blir möjliga och omöjliga att utföra i diskurserna, för att sedan slutligen diskutera studiens slutsatser på ett mer övergripande plan där jag återkopplar till mina frågeställningar.

Subjektpositionen som ambassadör blir i likhetsdiskursen nära knuten till moderskap och en tanke om kvinnoidentiteten som något essentiellt. I diskursens diskursiva fält finns de motstridiga innebörder som diskursen hela tiden förhåller sig till, såsom att kön är en social konstruktion där sociala och geografiska sammanhang spelar in för hur vi uppfattar positionen som kvinna och där även andra maktordningar än kön (klass, ras/etnicitet, ålder och så vidare) är del i att konstituera de identiteter som finns tillgängliga för en individ att anta. En sådan förståelse skulle exempelvis kunna peka på de olika förutsättningar som Liza Marklund och en kvinna i flyktinglägret i Dadaab har att tala och handla i en diskurs där svenskhet överordnas. Jag kan liksom Repo och Yrjölä (2011:51) se att det finns en heteronormativ syn på familjen i dessa biståndsdiskurser där familjen

blir samhällets minsta enhet, vilket tar sig i uttryck i en förväntan på kvinnor och flickor att "bli kvinnor" genom mödraskap och de mer eller mindre outtalade banden till en man/pappa. I diskursen blir det därför inte möjligt att tala om andra grupper än "familjer" "barn" och "mammor", eftersom att biståndet rättfärdigas genom skapandet av dessa grupper. I det diskursiva fältet finns även en möjlig förståelse av att tillhöra gruppen "kvinnor" som inkluderar de kvinnor som inte kan/vill få barn eller de kvinnor som lever med en partner av samma kön samt en syn på bistånd som riktat till människor oavsett könstillhörighet.

I skillnadsdiskursen diskursiva fält finns på liknande sätt en alternativ innebörd i att vara kvinna som betonar att kvinnor är aktiva subjekt snarare än offer för yttre omständigheter, vilket skulle göra att uppdraget att "rädda" kvinnor och barn inte är relevant eller nödvändigt. Istället skulle hjälparbetet kunna förstås som att dessa människor själva ska få resurserna att förändra sin situation. Framförallt skulle en sådan förståelse av "de Andra" ge en mer komplex bild av ambassadörerna och givarna ("oss") där det synliggörs att de också är del i att återskapa makthierarkier som bygger på mer än ekonomiska orättvisor; nämligen de föreställningar och värderingar som präglar vår syn på oss själva och andra där bistånd blir begripligt genom en uppdelning i en överordnad givare och en underordnad mottagare.

Ambassadörernas tal om hjälparbete blir inte begripligt i skillnadsdiskursen då de inte längre framstår som handlingskraftiga och beskyddande i förhållande till barnen. Levengood säger vid ett tillfälle att det han upplevde på barnhemmet i Addis Abeba "det var bara hemskt.." varpå han harklar sig och fortsätter med att säga att UNICEF nu gör allt de kan för att förändra detta. Den tystnaden som uppstår inför Levengoods uppgivenhet gör att han avbryter sig och börjar tala om en handlingsplan, vilket vittnar om att denna alternativa förståelse av ambassadören som vanmäktig inför humanitära katastrofer inte ges utrymme i diskursen. Levengood uttrycker även att som ambassadör flashar man in och tar del av spännande projekt och sedan flashar man ut igen, medan de som jobbar på exempelvis ett barnsjukhus i Etiopien är de som verkligen gör skillnad. Denna uppfattning menar jag också synliggör en konflikt mellan diskursens syn på ambassadörer som "människor som gör skillnad" och å andra sidan ambassadörer som en reklam för organisationen där hon/han inte har något större inflytande.

Genomgående i båda diskurserna är dock att förståelsen av fattigdom som ett strukturellt problem som drabbar människor oavsett nationalitet, ålder och kön exkluderas. Talet om fattigdom handlar om en viss grupp (nämligen kvinnor och barn) och i vissa länder/en viss kontinent (Etiopien, Kenya i Afrika). Fokus ligger på individen; både på utsatta individer och på enskilda givare, vars uppgift det är att förändra situationen. Det blir därför inte möjligt att synliggöra att alla som är svenska medborgare inte har möjlighet att skänka pengar (att fattigdom även finns i Sverige)

eller att statligt bistånd och kollektiva bidrag kan vara ett alternativ till denna form av gåvogivande.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis visar analysen att representationer av ambassadörerna sker utifrån två diskurser som fokuserar på likhet respektive skillnad mellan ambassadörer/"givare" och barn/"mottagare" i hjälparbetet. Dessa diskurser upprätthålls genom visuella och verbala artikuleringar baserade på föreställningar om kön såsom likhetsdiskursens fokus på en föreställd gemenskap mellan ambassadören och barn/mammor baserad på moderskap, där Marklund blir begriplig som mamma snarare än sin yrkestillhörighet som journalist eller skillnadsdiskursens fokus på att ambassadörer i egenskap av män bör rädda kvinnor och barn från förövare i form av "Andra" män. Subjektspositionen som ambassadör blir således en könad position där föreställningar om kvinnor och män som naturligt motsatta kön reproduceras.

I mötet mellan ambassadörer och barn begripliggörs ras/etnicitet genom att de två subjektspositionerna kontrasteras mot varandra i rasifierade och skillnadsskapande processer där det tänkta "svenska" överordnas. Detta tar sig i likhetsdiskursen uttryck i framställningen av svenska ambassadörer som välutbildade och kompetenta representanter för barnen vilka har tolkningsföreträde i fråga om hjälparbetet och dess utformning. Även i skillnadsdiskursen skapas subjektspositionen som "svensk" med positiva konnotationer av omsorg, medicinska framsteg och utveckling genom att kontrasteras mot "de Andra", i det här fallet i Levengoods möte med etiopisk sjukhuspersonal, vilka representeras som beundrande och beroende av UNICEFs och Sveriges civilisation och framsteg. En central del i dessa rasifieringsprocesser är konstruktioner av Vithet som del i en överordnad nationalitet som svensk. Både i bilderna och intervjuerna framställs dessa kända, svenska ambassadörer som del i en övre medelklass i vilken Vithet, ekonomiska tillgångar och social status är del i det symboliska kapital som de innehar.

För att kunna legitimera hjälparbetet krävs alltså en särskiljning och relativ underordning av "de Andra", oavsett om likheter eller skillnader mellan gruppidentiteterna betonas. På så sätt skapas subjektspositionen som ambassadör som representanter för tystade och marginaliserade grupper, en konstruktion som i sig upprätthåller rasifierade makthierarkier.

Käll- och litteraturförteckning

Internetkällor

Celebrity Charity (2011). <http://celebnorthsouth.wordpress.com> (Hämtad 2012-11-09)
Levengood, Mark <http://www.marklevengood.se/About.aspx> (Hämtad 2012-12-21) Om Levengood
Ström, Christian (2011). <http://www.resume.se/nyheter/reklam/2011/12/06/tomten-nobbar-fattiga-lander/> Julkampanjen år 2011: ”Tomten nobbar fattiga länder”(Hämtad 2012-11-28)

UNICEF i Sverige

<http://unicef.se/varfor-varldsforalder> (Hämtad 2012-11-08) Världsföräldrar
<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/vara-ambassadorer> (Hämtad 2012-10-29) Ambassadörerna
<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/kampanj-och-humorgala> (Hämtad 2012-11-26) Humorgalan
<http://unicef.se/berattelser/kategorier/Reportage> (Hämtad 2012-11-08) Reportage med ambassadörer
<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/vart-paverkansarbete-i-sverige> (Hämtad 2012-11-13) Hur UNICEF i Sverige arbetar
<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/sa-anvands-pengarna> (Hämtad 2012-11-06) Fördelning av intäkter
<http://unicef.se/sa-arbetar-vi/kampanj-och-humorgala/julkampanj> (Hämtad 2012-11-13) Julkampanj
<http://blog.unicef.se/2011/12/25/folj-med-vara-ambassadorer-ut-i-varlden/> (Hämtad 2012-11-13)
Empiri: intervjuerna och bilderna i julkampanjen.
<http://unicef.se/berattelser/david-hellenius-i-kenya> (Hämtad 2012-11-26) Bild på David och Filigona

UNICEF internationellt

http://www.unicef.org/about/who/index_history.html (Hämtad 2012-11-06) Historisk bakgrund
http://www.unicef.org/about/who/index_introduction.html (Hämtad 2012-11-06) Information om UNICEF som organisation.

Litteratur

Björkvall (2012). ”Visuell textanalys”. I *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Bergström, Göran och Boréus, Kristina (red.), 3 [utök.] uppl., 307-352, Lund: Studentlitteratur
Butler, Judith (2006[1999]). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge

- Carbin, Maria (2010). *Mellan tystnad och tal: flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*.
Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2010
- Chouliaraki, Lilie (2012). *The Ironic Spectator Solidarity in the Age of Post-Humanitarianism*.
Oxford: John Wiley and Sons Ltd
- Davis, H. Louise. (2010) "Feeding the world a line?: celebrity activism and ethical consumer practices from Live Aid to Product Red". *Nordic Journal of English Studies*, Vol. 9, Issue 3, 89-118
- De los Reyes, Paulina och Molina, Irene (2006). "Kalla mörkret natt! Kön, klass och ras/etnicitet i det postkoloniala Sverige". I *Maktens (o)lika förklädnader: kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige : en festskrift till Wuokko Knocke*. De los Reyes, Paulina; Molina, Irene och Mulinari, Diana (red.), [Ny utg.] Stockholm: Atlas
- Driessens, Olivier, Joye, Stijn och Biltreyst, Daniel (2012). "The X-factor of charity: a critical analysis of celebrities' involvement in the 2010 Flemish and Dutch Haiti relief shows". *Media, Culture and Society*, Vol. 34, no.6, 709-725
- Ek, Anne-Charlotte (1999). "Intervjuaren i gränslandet mellan det välbekanta och det främmande: Reflexivitet i praktiken". I *Metod, makt och kön i ett feministiskt samtalsrum*. Anne-Charlotte Ek, Kerstin Hamreby, Eva Magnusson, Nea Mellberg, Elisabeth Moen och Malin Rönnblom. Rapportserie nr 8, 1999. 21-46. Umeå Universitet: Kvinnovetenskapligt forum
- Goodman, Michael K. (2010). "The mirror of consumption: celebrization, developmental consumption and the shifting cultural politics of fair trade". *Geoforum*, Vol. 41, Issue 1, 104-116
- Hall, Stuart (red.) (1997). *Representation: cultural representations and signifying practices*.
London: Sage
- Heilman, Madeleine och Chen, Julie (2005). "Same behavior, different consequences: reactions to men's and women's altruistic citizenship behavior". *Journal of Applied Psychology*, Vol. 90, no.3, 431-441
- Hirdman, Yvonne (1988). *Genussystemet: teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*. Uppsala: Maktutredningen
- Hirdman, Yvonne (2001). *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber
- Hübinette, Tobias, Hörnfeldt, Helena, Farahani, Fataneh och León Rosales, Réne (red.) (2012). *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Tumba: Mångkulturellt centrum
- Kapoor, Ilan. (2012). *Celebrity humanitarianism: the ideology of global charity*. London: Routledge
- Repo, Jemima och Yrjölä, Riina (2011). "The Gender Politics of Celebrity Humanitarianism in Africa". *International Feminist Journal of Politics*. 13:1, 44-62

Sida (2010). *Gender equality in Swedish development cooperation: final report.*

Skeggs, Beverley (1999). *Att bli respektabel: konstruktioner av klass och kön.* Göteborg: Daidalos

Thörn, Håkan, Eriksson, Catharina och Eriksson Baaz, Maria (red.) (1999). *Globaliseringens kulturer: den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället.* Nora: Nya Doxa

UNICEF (2007). *1946-2006: Sextio år för världens barn.* Stockholm: UNICEF Sverige

Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod.* Lund: Studentlitteratur

Bilaga 1: Bildmaterial

Bilden med Liza Marklund och tre flickor finns med i intervjun och är en av tre bilder med Liza och barn som hon träffar i Dadaab, Kenya (<http://blog.unicef.se/2011/12/25/folj-med-vara-ambassadorer-ut-i-varlden/>). (Hämtad 2012-11-13)

Bilden med David Hellenius och Filigona finns på UNICEFs hemsida där ett reportage från resan till Kibera finns upplagt (<http://unicef.se/berattelser/david-hellenius-i-kenya>). (Hämtad 2012-11-26)

